

OSONA DEBATS / 5

Osona: el patrimoni cultural

Fundació Antiga Caixa
Manlleu

OSONA DEBATS / 5

Osona: el patrimoni cultural

Fundació Antiga Caixa
Manlleu

Primera edició: setembre de 2019
Disseny: Eumogràfic
Correcció i estil: Jordi Auseller Roquet

© 2019, dels textos, els autors
© 2019, d'aquesta edició:
Fundació Antiga Caixa Manlleu
C/ del Pont 16-18 – 08560 Manlleu

Imprès a Gràfiques Manlleu
Dipòsit legal: B 21692-2019

Índex

7 Pròleg

Miquel Torrents

President Fundació Antiga Caixa Manlleu

9 Presentació

Carles García Hermosilla

Museòleg i director del Museu del Ter

11 Masies i fàbriques. Una reflexió sobre patrimoni i identitat a Osona

Carles García Hermosilla

Museòleg i director del Museu del Ter

30 Els museus d'Osona vers l'horitzó 2030

Maria Ocaña i Subirana

Museòloga, directora del Museu Arqueològic de l'Esquerda

37 Arqueologia i patrimoni a Osona: una qüestió pendent

Imma Ollich i Castanyer

Arqueòloga, professora honorífica de la Universitat de Barcelona

51 La relació turisme i patrimoni: sincera o de conveniència?

Mercè Colom Oliva

Directora de la formació en línia i semipresencial del Campus de Turisme, Hoteleria i Gastronomia CETT-UB

72 Existeix el patrimoni immaterial?

Jaume Ayats

Universitat Autònoma de Barcelona i Museu de la Música de Barcelona

81 Osona: el patrimoni cultural, des del públic.

Crònica d'un debat

Pere Casas

Tècnic del Museu del Ter i assistent a la jornada

Pròleg

Em plau presentar el llibre en el qual es recullen les ponències de la cinquena edició de la jornada **OSONA DEBATS**, que impulsa la **FUNDACIÓ ANTIGA CAIXA MANLLEU**, i que sota el nom *El patrimoni cultural* es va organitzar coincidint amb l'Any Europeu del Patrimoni Cultural. Això fou possible amb la coorganització de l'Ateneu de Vic i amb la col·laboració del Consell Comarcal d'Osona i del Museu del Ter.

Deixeu-me parlar, sense ser-ne cap expert, una mica del patrimoni cultural en relació a la nostra fundació. Aquest és un concepte que no ens queda lluny. Treballem per donar suport a alguns projectes relacionats amb el patrimoni arquitectònic, com ara el Monestir de Sant Pere de Casserres, gestionat pel Consell Comarcal, o per la conservació de la masia que ocupa l'escola agrària Quintanes, per posar dos exemples. Però també ens agrada afavorir la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial, que es manifesta en involucrar-nos en projectes que mostren i fomenten les tradicions: exposicions, espectacles, actes festius, etcètera, perquè posen en relleu els valors com a comunitat i en reforcen la nostra identitat.

Hi ha un altre tipus de patrimoni, que és el de l'expressió o testimoni de la creació humana, que té un valor arqueològic, històric, artístic, científic o tècnic. Si ho mirem en el cas de la Fundació, conservem un fons d'art (pintures i escultures, d'estils i autors molt diversos), llibres o maquinària de l'antiga Caixa Manlleu, que formen part de la nostra història, tant individual com col·lectiva, i que conservarem com a llegat del passat.

Així doncs, hauríem de preservar, fomentar i, sobretot, donar a conèixer en profunditat el nostre patrimoni cultural, perquè ens aporta beneficis socials, culturals, educatius i econòmics que reverteixen sobre el territori i les persones que hi vivim.

Per acabar, voldria remarcar una frase del comissari europeu, Tibor Navracsics, que va dir en una conferència en el marc de l'Any Europeu del Patrimoni Cultural 2018: «**El patrimoni cultural no és només**

una herència del passat, sinó també un recurs per al nostre futur».

Aquest llibre recull reflexions de ponents experts sobre el nostre patrimoni, que, sens dubte, ens poden permetre preparar el nostre camí cap al futur. Val la pena fer aquesta anàlisi.

Miquel Torrents

President Fundació Antiga Caixa Manlleu

Presentació

El 23 de novembre del 2018 vam celebrar a l'Auditori de la Fundació Antiga Caixa Manlleu la cinquena edició de la jornada Osona Debats. Una llarga tarda dedicada, en aquella ocasió, a reflexionar sobre el patrimoni cultural a Osona en companyia de Jaume Ayats, etnomusicòleg i director del Museu de la Música de Barcelona; Mercè Colom, experta en turisme i directora de formació en línia i semipresencial del CETT-Universitat de Barcelona; Maria Ocaña, museòloga i directora del Museu Arqueològic de l'Esquerda de Roda de Ter; Imma Ollich, medievalista i arqueòloga, professora honorífica de la Universitat de Barcelona; Jordi Vilarrodà, periodista, cap de la secció de cultura d'*El 9 Nou*, i jo mateix, museòleg i director del Museu del Ter. Professionals que treballen a primera línia de la gestió del patrimoni a Osona i que, tot i que no estan explícitament centrats en la seva gestió, ens van aportar, des del seu àmbit, reflexions significatives en el debat que es va produir.

Dedicar una tarda a parlar del patrimoni cultural volia dir també escollir uns temes i plantejar un enfocament específic. El tema del patrimoni cultural és prou ampli, també a Osona, com per comptar amb moltes altres temàtiques i ponents. És clar que aquesta és una de les moltes propostes de jornades que es podien fer. I la vam voler plantejar des de la perspectiva dels reptes de futur que afrontem en la gestió del nostre patrimoni, més que no pas amb una mirada enciclopèdica sobre les categories del patrimoni cultural.

Alguns reptes són: com afrontem definitivament la gestió de «nous patrimonis»; com construïm el relat de la memòria compartida; com afrontem la conservació del paisatge identitari d'Osona, lligat igualment al món rural i industrial, i de natura diferent al patrimoni arquitectònic (monumental) conegut i reconegut; quins reptes de futur tenen els nostres equipaments museístics en el marc del nou Pla de Museus, impulsat recentment per la Generalitat de Catalunya, i a quin futur s'enfronta la nostra xarxa d'equipaments? O com afrontem finalment el futur del patrimoni arqueològic osonenc, amb una gran tradició històrica, però necessitat d'instruments per a la seva gestió? O quines possibilitats ens planteja el desenvolupament del turisme a

Osona en la gestió del nostre patrimoni cultural? Es tracta d'una oportunitat?

Aquests són alguns dels temes que vam debatre aquella tarda de novembre a Vic. Són només alguns dels reptes que hem de resoldre en un futur. I són els que ara podeu trobar recollits també en aquesta publicació que cada any impulsa la Fundació Antiga Caixa Manlleu. No els podem solucionar tots d'un dia per l'altre, però parlar-ne i posar-los sobre la taula, fer-los visibles, ens acosta més a un futur en el qual ens haurem de plantejar noves problemàtiques a resoldre. Per exemple, entre la celebració d'aquest debat i la publicació dels textos que teniu a les mans, ens vam assabentar que una de les reivindicacions històriques de l'arqueologia a Osona, i recollida en la intervenció de l'Imma Ollich, la de disposar d'arqueòleg municipal a Vic, sembla que properament serà una realitat.

Carles García Hermosilla

Museòleg i director del Museu del Ter

Masies i fàbriques. Una reflexió sobre patrimoni i identitat a Osona

Carles García Hermosilla

Museòleg i director del Museu del Ter

Amb aquest text voldria posar sobre la taula una qüestió que, personalment, des de fa un temps considero que necessita una reflexió pública des de l'àmbit de la gestió del patrimoni a la nostra comarca: el repte de la conservació del patrimoni rural i del patrimoni industrial construït a Osona. És a dir, per una banda, la xarxa de masies i cases de pagès que s'estén per tota la comarca com a forma singular d'ocupació del territori; i per l'altra, les antigues fàbriques, especialment les que poblen el gran riu industrial osonenc, el Ter, sense oblidar indústries i espais productius d'altres indrets de la comarca i que han estat clau per al seu desenvolupament (la indústria de la pell, la indústria tornera i altres). Masies i fàbriques,¹ individualment i formant conjunts patrimonials, són dues tipologies àmpliament representades en el patrimoni cultural osonenc. Tot i semblar oposades, mantenen una relació singular que en un futur caldria explicar bé (no és l'objectiu d'aquest text), i ambdues expliquen bona part de la història i la identitat d'Osona.

Una part significativa d'aquest conjunt patrimonial de fàbriques i masies amb una gran significació territorial es degrada a gran velocitat sense que ens haguem plantejat clarament com a comunitat que n'hem de fer, com hem d'afrontar la seva conservació amb nous usos o, si així ho acordem, la seva desaparició. Llegint aquest text, per poc que es conegui el territori, podeu pensar que tenim experiències prou

1. Preneu els conceptes de masies i fàbriques al llarg de tot aquest article com una part per expressar un conjunt. Quan ens referim a les masies, hem d'incloure-hi també les edificacions auxiliars que en formen part indestriable: pallers, coberts, eres, pous, camins... El mateix per a les fàbriques: sovint parlem de colònies i instal·lacions industrials, que inclouen carrers, habitatges, canals, rescloses, jardins, etcètera. Per no parlar de la dimensió social del patrimoni rural i industrial, que no és directament l'objectiu d'aquesta reflexió.

positives. Sense anar més lluny, la fàbrica de can Sanglas a Manlleu, seu del Museu del Ter; o, també a Manlleu, la fàbrica de can Buxó, magníficament recuperada per l'empresa Fundició Dúctil Benito, ara Novatilu, i la colònia Rusiñol, mantinguda també amb importants esforços pels seus propietaris. També tenim el cas de la torneria Vidal

L'antiga fàbrica de can Buxó a Manlleu de l'empresa Novatilu. Fotografia: Carles Martorell. Fons Museu del Ter.

La colònia Rusiñol a la vora del riu és un dels principals conjunts industrials d'Osona. Fotografia: Roger Baulenas. Fons Museu del Ter.

de Torelló, seu del Museu de la Torneria. A Vic, el Sucre i la Farinera, antigues fàbriques representatives de l'activitat industrial d'Osona, també han trobat nous usos, i recentment sembla que el barri de les adoberies inicia un camí per a la seva recuperació amb la compra, per part de l'Ajuntament, de dues de les seves adoberies. Tampoc totes les masies osonenques són víctimes del procés de deteriorament. Algunes continuen complint la seva funció històrica com a unitats de producció agrària, ara modernitzades, i altres s'han reconvertit amb nous usos: residencial, restauració, allotjament...

Aquests darrers casos no amaguen, però, que una part molt important d'aquest patrimoni està patint un procés de degradació cada cop més difícil d'aturar i, en alguns casos, ja sense camí de retorn. L'objectiu d'aquest article no és centrar-se en casos concrets ni aportar solucions concretes que es puguin executar immediatament. Pretendre solucions senzilles seria un senyal d'innocència i de desconeixement de les dificultats que implica activar processos amplis de preservació del patrimoni. L'objectiu de l'article és un intent d'estimular la presa de consciència sobre la necessitat d'actuar i articular, en un futur no molt llunyà, esforços col·lectius, especialment des del conjunt de les administracions, per respondre a aquest procés. I, en primer lloc, és necessari que reconeguem la importància d'aquests patrimonis com a part molt important de la identitat d'Osona.

1. Patrimoni i identitat

Tant el concepte de patrimoni com el d'identitat són complexos. Més del que indica la seva utilització quotidiana. El patrimoni, popularment, l'identifiquem i el circumscrivim a les col·leccions dels museus (especialment dels museus d'art) i a les construccions del denominat patrimoni monumental, amb funcions militars (castells), religioses (esglésies, monestirs...) o de representació d'estatus i jerarquia social (palaus i residències de les classes dirigents). Tot i que el concepte de patrimoni s'ha ampliat clarament els darrers anys, les figures de protecció i les inversions en conservació i restauració es continuen dedicant especialment a aquestes tipologies tradicionals. Després veurem com en el cas d'Osona, per exemple, la principal figura de protecció patrimonial, els Béns Culturals d'Interès Nacional (BCIN), recull encara de manera limitada el patrimoni industrial i el rural.

Com a professional de l'antropologia, una disciplina relativament poc habitual actualment en l'exercici de la pràctica museològica i la

Quatre imatges del mas Torroella a les Masies de Voltregà.

gestió del patrimoni, però amb una intensa tradició teòrica de reflexió sobre el concepte de patrimoni i identitat, he tingut tendència a projectar una mirada crítica sobre aquest concepte tradicional de patrimoni. Aquesta visió pot estar influïda pels marcs en els quals he desenvolupat la meua trajectòria professional, primer en l'àmbit del patrimoni etnològic a la Direcció General de Cultura Popular i actualment al Museu del Ter, amb una atenció especial al patrimoni de la història de la industrialització. Dos àmbits temàtics de reconeixement més tardà i incomplets com a components del patrimoni cultural. Per dir-ho en termes esportius, considerats patrimoni de segona divisió. Dos àmbits que, tot i aquest cert menysteniment, han protagonitzat un gran nombre de processos de patrimonialització o d'activació patrimonial en les darreres dècades al nostre país, i també a Osona.

El factor determinant de la natura del patrimoni és el seu caràcter simbòlic, la seva capacitat per representar simbòlicament la nació o, més limitadament, la comunitat. Un cert consens social entorn d'aquesta capacitat de representació és el que fa que s'hi destinin recursos per a la seva conservació i interpretació. Qui activa aquests referents simbòlics i en quins moments? Els agents són variats. Els

tècnics en patrimoni i museòlegs reclamem sovint la legitimitat en aquests processos d'activació. Però no sempre actuem com a bons mediadors amb la societat a l'hora de construir el relat sobre el patrimoni, ja que sovint presentem resistència a l'alteració dels cànons del que considerem o no considerem patrimoni. Un altre agent important, evidentment, són les administracions i els seus responsables polítics. El paper del conjunt dels ciutadans i ciutadanes en aquests processos de patrimonialització és molt més complex d'explicar; però és cert que en el resultat final ha d'existir un cert consens de la col·lectivitat, que decideix quins són els elements del patrimoni potencials que escull o accepta com a referents simbòlics identitaris.

Des d'aquest punt de vista, tot i les visions tradicionals, més estàtiques, a les quals hem fet referència anteriorment, el patrimoni és una construcció, un artefacte social en evolució constant, que no és neutre, que reflecteix uns valors. Els esforços que fem els tècnics per fixar-lo, sistematitzar-lo i materialitzar-lo topen sovint amb aquesta evolució constant i xocant per a nosaltres, perquè, de vegades, no som capaços d'anticipar-la o, fins i tot, d'acceptar-la.

Darrerament es parla molt de la necessitat de democratització de la cultura des de la perspectiva de l'accessibilitat, de l'expansió del seu abast al màxim nombre de col·lectius de la nostra societat, independentment de les seves circumstàncies socioeconòmiques o del seu origen. Però tan important com aquesta millora de l'accessibilitat és també la demanda de democratització de la representació. És a dir, el patrimoni també ha de ser representatiu del conjunt de col·lectius que formen la comunitat, que sovint han estat apartats de la representació de les identitats col·lectives. Per exemple, recentment, cada vegada més la societat ens demana on són les dones en els relats sobre la història i el patrimoni, en els quals han estat pràcticament desaparegudes. Els esforços actuals de molts museus i centres patrimonials intenten respondre a aquesta demanda social, visibilitzant les dones i incorporant la seva mirada als relats sobre el patrimoni i la història col·lectius.

Per tant, el patrimoni, com a representació cada cop més calidoscòpica de la identitat, evoluciona i es transforma. Ja no el constitueixen només les col·leccions de tresors nacionals o els monuments religiosos o militars. Inclou nous grups socials, i per fer-ho adopta també noves formes en contraposició al vell patrimoni, com el concepte de memòria o el concepte, també més ampli, de paisatge.

Les dones s'integren cada cop més al relat del patrimoni. A les fàbriques del Ter han estat una majoria invisible. Fons Museu del Ter.

El paper de les dones també ha estat poc reivindicat en el món rural. Dones del Serrat de Sant Pere de Torelló elaborant el pa. Fotografia: Cintet Rifà Anglada. Fons Biblioteca de Catalunya.

Sota aquest prisma de la visió del patrimoni com a representació, a Osona, els darrers anys s'ha reivindicat la importància del patrimoni industrial i del patrimoni del món rural, ja que aquests permeten establir vincles extremadament vius amb el gruix de la població osonenca. Qui no té un familiar que ha treballat a les fàbriques del Ter a la comarca d'Osona? Quants osonencs tenen llaços estrets, directes o indirectes, amb aquest teixit rural que caracteritza la comarca? El patrimoni industrial i rural interpel·len directament a una part molt important de la població osonenca.

Hi ha diverses experiències de posada en valor d'aquests patrimonis. Especialment en el cas de l'industrial, cal destacar el Museu del Ter, originalment Museu Industrial del Ter, a Manlleu, o el Museu de la Torneria a Torelló. I, des de la iniciativa privada, el Museu del Cour de La Farga Lacambra a Vinyoles (les Masies de Voltregà). En el cas del patrimoni del món rural, fa anys que malda per consolidar-se l'Ecomuseu del Blat, constituït recentment com a Xarxa de Patrimoni Rural de la qual formen part museus, centres d'interpretació i llocs patrimonials a tota la comarca d'Osona. Funcionen com a exemples de propostes positives en aquesta direcció, però no permeten donar solució global al problema de la conservació física d'aquests patrimonis.

L'antiga filatura de cotó de can Sanglas, de 1841, acull el Museu del Ter, a Manlleu. Fotografia: Roger Baulenas. Fons Museu del Ter.

La torneria Vidal de Torelló és actualment el Museu de la Torneria. Fons Museu de la Torneria.

2. Una identitat en ruïnes?

Tornem a la identitat. Existeix, doncs, una identitat osonenca? I si existeix, quina és? És cert que les identitats són calidoscòpiques, dinàmiques, canviants, i van molt més enllà de l'estereotip, tot i que l'estereotip col·lapsi o substitueixi sovint la identitat. Les identitats es configuren amb la suma i la combinació de múltiples pertinences, d'allò que creiem ésser, però també d'allò que els altres creuen que som. La mirada externa té una clara influència sobre la nostra identitat com a comarca. Per tant, existeixen múltiples identitats osonenques, que s'encavalquen, que són contemporànies, i que no tenen a veure només amb el seu patrimoni arquitectònic, o les seves col·leccions, sinó amb les seves creadores i creadors, escriptores i escriptors, esdeveniments històrics, migracions... Fins i tot, una disciplina esportiva com l'hoquei sobre patins, de gran implantació a Osona, pot convertir-se en element identitari i susceptible de tractament patrimonial.²

2. Ve al cas aquesta referència perquè l'Ajuntament de Sant Hipòlit de Voltregà, un dels bressols de l'hoquei català, ha començat a treballar en un possible projecte de

Imatge d'un partit d'hoquei a Sant Hipòlit. Nous patrimonis. Fons Miquel Recio.

Dintre de tot aquest maremàgnum divers i canviant que és la identitat, en aquest text reivindico, com un dels trets més identificatius de la comarca d'Osona, la singular barreja de tradició industrial amb un dens i imponent teixit rural. La societat, la demografia, la cultura o el paisatge d'Osona no s'expliquen sense tenir en compte aquestes dues dimensions i les seves interrelacions singulars històriques i contemporànies.

Les disciplines i els autors que més han subratllat aquesta dualitat osonenca de comarca rural i industrial són les que tenen una mirada territorial. Per exemple, a la jornada Osona Debats de l'any 2016, dedicada a reflexionar sobre el territori a Osona, i coordinada per l'arquitecte i urbanista Xabier Eizaguirre, es va posar el focus sobre aquesta peculiaritat: la importància de les dues realitats, rural i industrial, i la seva interrelació.³ Ho va fer el geògraf Oriol Nel·lo, que recordava que

museu de l'hoquei amb vocació supralocal. Veurem, d'aquí a uns anys, si un projecte com aquest adquireix força suficient per consolidar-se.

3. El resultat d'aquesta jornada, celebrada l'11 de novembre del 2016 a l'Auditori de la Fundació Antiga Caixa Manlleu a Vic, es van publicar en el volum: Xabier Eizaguirre (coord.), *Osona Debats. Osona: el territori*, Vic, Fundació Antiga Caixa Manlleu, 2017.

Imatges de diverses masies a les Masies de Voltregà.

aquesta idea ja era present en els treballs del geògraf Gonçal de Reparaz sobre la Plana de Vic de l'any 1929.

El mateix Eizaguirre, en aquest mateix volum, posa l'accent en la dialèctica rural i urbana del territori osonenc i ressalta la importància territorial de la teranyina de masies omnipresents. Un paisatge, però, que a banda de veure's afectat per les transformacions del model econòmic i pels canvis d'usos està sotmès a processos cada cop més intensos de degradació:

El territori, sobretot a la Plana, es va amagant sota depauperats paisatges suburbialitzats, sense un caràcter distintiu propi. No són rurals ni urbans, sinó extensions d'asfalt, anodines capses-naus, parets de maons de terra, xarxes de cables elèctrics, columnes de fum i de pudors, passeigs

coberts de senyals i residus, contenidors escampats... (Eizaguirre, 2017, 46).

És cert el perill de degradació del qual ens adverteix Eizaguirre per al conjunt del paisatge, però també si ens fixem concretament en les construccions rurals disseminades. Qualsevol persona atenta que recorri els camins rurals de la comarca, a la Plana i als territoris de muntanya que l'envolten, trobarà un bon nombre de masies, masoveries i cases de pagès que amenacen ruïna sense que s'albirin possibilitats de recuperació properes.

En el mateix volum d'*Osona Debats* dedicat al territori, el també arquitecte i urbanista Carles Crosas centra la seva anàlisi en el que denomina «sistemes territorials i espais col·lectius» a Osona. Hi remarca la importància central del que anomena «Espai Ter», un territori de gran potencial pels seus valors naturals i industrials, ja que el rosari de fàbriques i colònies de la seva vora representen l'origen de l'activitat industrial a Osona. Carles Crosas defensa el potencial de les antigues naus industrials del Ter per acollir noves activitats productives i el conjunt d'aquest espai com a possible parc «metropolità-regional». Els plans directors dissenyats per a la dinamització planificada de tot aquest territori no s'han desenvolupat i no han tingut els efectes desitjats més enllà d'iniciatives concretes de valorització d'algunes fàbriques i colònies; i com el mateix Eizaguirre amb el sistema de cases de pagès osonenc, Crosas avisa en el seu article del risc de la seva degradació:

Avui, mentre el planejament certifica la preservació dels antics conjunts industrials, la realitat se n'emporta alguns: per risc d'esfondrament, per risc d'especulació o pels riscos que sigui, amb independència del relatiu valor arquitectònic que puguin tenir (Crosas, 2017, 61).

Com bé assenyala Crosas, una bona part de les fàbriques i colònies industrials del Ter es degraden de forma sistemàtica sense que hi hagi polítiques actives de conservació, reutilització o substitució controlada. La llista és llarga, ja que, només a Osona, comptem històricament amb trenta-tres fàbriques de riu o colònies industrials. És el cas de fàbriques o colònies tan importants com La Blava de Roda de Ter, la fàbrica on va treballar el poeta Miquel Martí i Pol; la colònia de Marlars, entre Roda de Ter i Manlleu, però al terme municipal de Gurb; la fàbrica de ca l'Escolà, a tocar de La Gleva i al terme de Manlleu; la

fàbrica de can Riva i les fàbriques de Gallifa a les Masies de Voltregà; la colònia de la Coromina o la fàbrica de can Tarrés a Torelló, etcètera. Algunes ja han desaparegut per sempre, algunes altres mantenen activitats industrials i unes poques han estat rehabilitades per a altres usos. Hem de recordar, a més, que les fàbriques del Ter formen part d'un conjunt paisatgístic que inclou canals, habitatges (per als industrials i els obrers), jardins, edificis de serveis... Uns conjunts que, com les fàbriques al voltant de les quals apareixen, es troben en bona part en col·lapse i una decadència propera a la ruïna.

Dues visions de les fàbriques de Gallifa, a les Masies de Voltregà. Fons Museu del Ter.

Imatge dels habitatges abandonats de la colònia Ymbern (El Pelut) a Orís. Fons Museu del Ter.

Hem vist, doncs, com alguns del arquitectes urbanistes que més han reflexionat sobre el territori a Osona posen l'accent en aquestes dues realitats patrimonials, que en el títol d'aquest article simbolitzem en la fàbrica i la masia, i que, tot i la manca d'acció posterior, sí que han estat protagonistes en els projectes de planificació territorial en els quals han participat aquests i altres arquitectes urbanistes i geògrafs.

3. La protecció del patrimoni a Osona

Amb la categoria de Béns Culturals d'Interès Nacional, l'administració de la Generalitat de Catalunya reconeix i atorga protecció legal als principals béns del patrimoni cultural català, essent aquesta la categoria superior de protecció del patrimoni a Catalunya. A Osona, amb aquesta categoria de protecció, hi trobem cent-quatre béns. De l'anàlisi, encara que superficial, d'aquesta llista es deriva el predomini dels elements del patrimoni militar i defensiu de la comarca, és a dir, castells, muralles, cases fortes... Això és així, en bona part, pel decret del 22 d'abril del 1949 «sobre protecció de los castillos españoles», que en ple franquisme va promoure la conservació d'aquesta tipologia patrimonial. Trobem també, en molta menor mesura, exemples d'arquitectura religiosa, destacant la catedral de Sant Pere de Vic, el monestir de Sant Pere de Casserres, el monestir de Santa Maria de Lluçà i l'església de Santa Eugènia de Berga, i jaciments arqueològics, com el de l'Esquerda, a les Masies de Roda; El Camp de les Lloses, a Tona, o les Pedres Gravades de Savassona, al terme de Tavèrnoles.

La llista incorpora i protegeix algunes masies argumentant-ho, tanmateix, per la seva funció defensiva o militar, com a cases fortes. És el cas del mas Bellfort a Manlleu, del mas Vinyoles a Centelles, del Despujol a les Masies de Voltregà i el casal de Mont-Ral a Gurb, entre d'altres.

Entre els cent-quatre elements de màxima protecció figuren, també, dos conjunts industrials incorporats recentment. El primer que es va incorporar a la llista dels Béns Culturals d'Interès Nacional osonencs fou, l'any 2009, el barri de les adoberies de Vic, i ho feu en la categoria de Zona d'Interès Etnològic. Aquest conjunt és molt rellevant del que fou històricament la principal indústria vigatana, la pelletera. La seva declaració va venir precedida del moviment ciutadà «Salvem les adoberies», sense el qual aquest conjunt patrimonial de la façana del riu Mèder hauria pogut desaparèixer. Recentment, l'Ajuntament

Les adoberies de Vic van ser declarades Bé Cultural d'Interès Nacional l'any 2009.

de Vic ha comprat dues adoberies del conjunt per a la seva rehabilitació.

Encara més recent, l'any 2013, és la incorporació de la colònia industrial de Borgonyà a la llista dels BCIN osonencs, en aquest cas en la categoria de conjunt històric. Aquesta colònia fou construïda per l'empresa tèxtil escocesa Coats l'any 1895 al terme de Sant Vicenç de Torelló. Més endavant, de la fusió de l'empresa Coats amb els catalans Fabra, en va sorgir Fabra i Coats. Borgonyà fou un dels principals centres productius de l'empresa i és un dels conjunts més singulars del patrimoni industrial del Ter a Osona.

Fins temps molt recents, doncs, el patrimoni industrial no estava reconegut entre els principals béns del patrimoni cultural osonenc; i el patrimoni rural que representa la xarxa de masies osonenques només hi figura individualment per les seves funcions defensives com a antigues fortificacions en l'entorn rural. Tot i que la incorporació d'aquests elements reflecteix una certa visió del patrimoni com a concepte viu, el pes relatiu d'aquests tipus patrimonials és poc significatiu en la llista dels BCIN d'Osona.

Cal dir que els BCIN, tot i ser la principal figura de protecció, pel que fa a la seva eficàcia, no és l'única figura legal. Existeix també la figura dels Béns Culturals d'Interès Local, inclosos als catàlegs de patrimoni

Típics habitatges obrers de la colònia de Borgonyà, declarada Bé Cultural d'Interès Nacional l'any 2013.

dels municipis. Com a figura de protecció és més laxa, i es gestiona des dels ajuntaments. Cada cop més, aquests catàlegs han incorporat el patrimoni industrial en el seu sentit més ampli.

En el cas específic del patrimoni de la industrialització del Ter, comptem amb un altre document de planificació supraterritorial, el Pla director urbanístic de les colònies industrials del Ter i del Freser, aprovat l'any 2010 per la Direcció General d'Urbanisme i que inclou seixanta conjunts industrials entre Camprodon, al Ripollès, i les Masies de Roda, a Osona.

En l'àmbit del patrimoni rural, molts municipis compten també amb els catàlegs de masies, que poden compartir elements amb els catàlegs patrimonials locals. La teranyina de cases de pagès osonenca està, en realitat, relativament ben descrita i és coneguda pel municipis. Aquests catàlegs són un document normatiu elaborat pels municipis, que té per objecte identificar les masies i cases rurals que compleixen uns certs requisits, els quals en recomanen la seva preservació per raons arquitectòniques, històriques, mediambientals, paisatgístiques i socials. Aquests catàlegs regulen també els usos permesos.

Però totes aquestes categories i la planificació preexistent han demostrat poca eficàcia pel que fa a la conservació i reutilització del patrimoni rural i industrial osonenc. Ja hem vist abans com els ar-

quitectes i urbanistes ens avisen del procés de degradació d'aquest patrimoni, i una mirada atenta al paisatge de la comarca ens confirma que bona part d'aquests elements, de més o menys importància tractats individualment, però molt valuosos com a conjunt, va entrant en una decadència que, en molts casos, és propera al col·lapse, ja sigui pel mal estat de les construccions o per la degradació del seu entorn. Són polítiques de conservació passives. És a dir, preveuen criteris d'actuació i de protecció en el cas d'actuacions per part dels seus propietaris. No n'eviten, però, la degradació, si la propietat no hi realitza cap actuació ni hi incentiva la realització de nous usos.

4. El repte de la conservació del patrimoni industrial i rural a Osona

Tenim, doncs, els que ens dediquem d'una o altra manera a la gestió del patrimoni, un repte sobre la taula. Certament, no és cap novetat ni una exclusiva, però sí que penso que és, cada vegada més, una urgència. En el context d'una jornada que vol impulsar debats a la comarca d'Osona i que està dedicada al patrimoni, calia tornar a insistir en aquest aspecte com un dels que han de ser centrals en la gestió del patrimoni a Osona durant els propers anys. Cal insistir-hi davant el risc que en poc temps el mal sigui molt pitjor. Però, com ho fem? No podem aportar, és clar, receptes de solució immediata, però permeteu-me deixar

El mas Serratosa a les Masies de Voltregà.

algunes reflexions al voltant de la necessitat de promoure la presa de consciència col·lectiva, sobre el paper de les administracions i sobre la necessitat de desenvolupar polítiques proactives.

Presa de consciència

El primer que cal és intentar incidir en la presa de consciència com a societat. És cert que tenim experiències positives pel que fa a la conservació del patrimoni industrial, de les quals ja hem parlat anteriorment. I també és cert que moltes cases de pagès mantenen els seus usos tradicionals com a explotacions agroramaderes o s'han recuperat per a nous usos. Tot i això, a Osona no hem posat prou atenció al conjunt del patrimoni industrial i rural construït. A pesar de la seva importància patrimonial, la seva significació social per al conjunt de la població osonenca i la seva relació amb la identitat cultural. Segurament les institucions culturals i patrimonials hi tenim una especial responsabilitat. És cert que la nostra capacitat d'intervenció sobre el planejament i les polítiques públiques concretes és limitada, però continuem tenint una certa capacitat en el camp de la generació de discurs. En aquest sentit, s'ha de reforçar la divulgació dels treballs de recerca per donar a conèixer aquests patrimonis i s'ha d'incentivar la recerca d'aquells aspectes o territoris sobre els quals encara no existeixen prou coneixements. Hi ha molta feina a fer en aquest sentit.

En l'àmbit del patrimoni rural a Osona, ja hem parlat abans del projecte de l'Ecomuseu del Blat, que s'ha transformat actualment en una Xarxa de Patrimoni Rural que agrupa diferents equipaments patrimonials i col·leccions particulars. Ha sigut especialment enriquidora i bàsica la tasca de recerca desenvolupada des de fa anys al voltant d'aquest projecte, especialment per Jacint Torrents, antropòleg i professor de la UVic-UCC. Queda pendent, però, la consolidació definitiva del projecte amb la implicació d'alguna administració local, per reforçar la seva funció de sensibilització entorn del patrimoni rural osonenc.

Col·laboració entre administracions

Un altre aspecte a tenir en compte és la necessitat de col·laboració i coordinació entre administracions diverses. El paper que poden tenir aquestes actuant en solitari, especialment els municipis, és molt limitat. És necessària l'elaboració no ja de plans territorials globals, que en alguns casos ja existeixen. Necessitem plans d'actuació articu-

lats i compartits per diverses administracions i amb criteris globals. Es poden fer actuacions des de l'àmbit local municipal, però necessitem un plantejament global i coordinat en la mirada i la gestió territorial a tota la comarca. Les estratègies parcials no seran efectives.

En aquest sentit, tenim un exemple paradigmàtic de contradiccions en l'acció de diferents administracions: el patrimoni industrial associat a rius com el Ter té un problema afegit. La seva proximitat al riu converteix aquests conjunts industrials històricament en espais inundables. Això implica, evidentment, limitacions i dificultats per a la implantació de nous usos per evitar caure en errors del passat. En aquest sentit, l'Agència Catalana de l'Aigua tindrà una gran responsabilitat en el futur ajudant els ajuntaments i la resta d'administracions a trobar fórmules per compatibilitzar l'adequada conservació del patrimoni amb nous usos, minimitzant els riscos associats a la proximitat al riu. Perquè com a societat no podem permetre la desaparició de tot aquest patrimoni que ha marcat la història d'Osona.

Proactivitat

Una altra via que em sembla central és la necessitat de passar de les polítiques «passives» a les polítiques proactives, impulsant necessàriament noves mesures més imaginatives. Què vol dir passar de polítiques «passives» a polítiques proactives? Vol dir tenir la iniciativa. Com hem vist, les figures de protecció i planificació (catàlegs de patrimoni local, catàlegs de masies, pla director de les colònies, etcètera) en bona mesura estan plantejades i regulen els nous usos possibles en cada cas i les condicions per a l'edificació i la rehabilitació. Evidentment, es tracta de documents i mesures imprescindibles, que són d'utilitat ben aplicades quan es produeixen les intervencions. No aturen, però, els processos de degradació. L'aturada d'aquests processos dependrà també de polítiques proactives que incentivin la intervenció per a la conservació. Com les que ha tingut, sense anar més lluny, el patrimoni arquitectònic religiós (esglésies, ermites, monestirs, etcètera). Durant decennis, aquest patrimoni ha gaudit d'aquestes polítiques actives, que, gràcies a una acció continuada, ens han permès comptar en l'actualitat amb un conjunt consolidat i protegit. Amb excepcions, és clar, però segurament poques en termes relatius.

Calen, doncs, propostes imaginatives. Incentius orientats sobretot als petits propietaris per a la conservació, promoció de nous usos compatibles, recuperació dels usos històrics, vinculació a projectes

d'economia social i solidària i de nova economia digital, ajuts o suport als propietaris que actuïn d'acord amb les polítiques de gestió del paisatge. I potser, també, mesures dràstiques quan la degradació sigui inevitable i es puguin demostrar males pràctiques continuades o abandonament premeditat.

Masies i fàbriques, i els conjunts d'edificacions i infraestructures que hi estan associats, són, a Osona, una part molt important del nostre patrimoni i del paisatge com a resultat de la construcció d'una identitat col·lectiva i com a producte de la interrelació de les persones amb el seu medi natural. Cal que entre tots i totes decidim quin volem que sigui el futur d'aquest paisatge. I, si volem que també formi part del nostre futur, actuar en conseqüència.

Els museus d'Osona vers l'horitzó 2030

Maria Ocaña i Subirana

Museòloga, directora del Museu Arqueològic de l'Esquerda

L'elaboració l'any 2017 de *Museus 2030. Pla de Museus de Catalunya* per part de la Generalitat de Catalunya, amb l'horitzó posat al 2030, ens permet formular-nos un seguit de preguntes sobre les institucions museístiques d'Osona, concretament, els museus registrats i les col·leccions obertes al públic. Som capaços d'actuar en funció d'aquest horitzó, amb una mirada posada al futur, a tres, cinc o deu anys vista? O per contra, pocs dels nostres equipaments es plantegen aquesta fita, amb la planificació que comporta, i treballen amb els ulls posats en com funcionar l'any següent? Aquesta planificació és, segurament, el més bon indicador de l'estat de salut dels museus a Osona.

Què és un museu?

Tradicionalment s'ha utilitzat la definició de museu que va formular l'ICOM (Consell Internacional dels Museus) i que després ha estat adoptada també per la legislació catalana. La *Llei 17/1990* diu que «són museus, als efectes d'aquesta Llei, les institucions permanents, sense finalitat de lucre, al servei de la societat i del seu desenvolupament, obertes al públic, que reuneixen un conjunt de béns culturals mobles i immobles, els conserven, els documenten i estudien, els exhibeixen i en difonen el coneixement per a la recerca, l'ensenyament i el gaudi intel·lectual i estètic i es constitueixen en espai per a la participació cultural, lúdica i científica dels ciutadans».¹

Ja l'any 2007, a la 22a Assemblea General de l'ICOM, que es va fer el 24 d'agost a Viena (Àustria), veiem com el concepte de patrimoni també s'amplia, ja que al patrimoni que en diem tangible se li suma el

1. Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus. Títol 1. Disposicions generals. Article 1. Concepte de Museu.

patrimoni intangible, és a dir, el patrimoni immaterial, aquell que no podem tocar: les tradicions, la literatura, etcètera.

Ara la definició de museu també es troba en revisió, perquè d'ençà que es va formular s'han esdevingut uns profunds canvis socials que la fan repensar. Segons el Consell Internacional dels Museus,² la definició no sembla reflectir els múltiples desafiaments, visions i responsabilitats dels museus. Per això s'ha obert un procés participatiu, que ha de concloure amb una nova definició que s'adoptarà a Kyoto el setembre del 2019.

Els museus d'Osona

A Osona, a l'efecte de la Llei de Museus, que preveu establir un registre de museus, és a dir, un catàleg oficial de tots els museus del país, amb característiques de ser un inventari dinàmic que es vagi actualitzant,³ hi ha quatre centres que hi estan acreditats: el Museu Episcopal de Vic, que és museu d'interès nacional, el Museu del Ter de Manlleu, la Casa-Museu Verdaguer de Folgueroles i el Museu de l'Art de la Pell de Vic, actualment gestionat pel MEV.

Una segona categoria són les col·leccions o equipaments patrimonials bàsics, que es troben repartits per tota la comarca, relacionats amb jaciments arqueològics, com el Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses de Tona i el Museu Arqueològic de l'Esquerda de Roda de Ter; museus amb una clara vinculació al món industrial i de la tècnica, com el Museu de la Torneria o el Museu del Coure, aquest últim de titularitat privada; amb un component etnològic, com l'Ecomuseu del Blat-Xarxa de Patrimoni Rural de la Plana de Vic, etcètera. També hi ha col·leccions privades i algunes relacionades amb conjunts monumentals, com pot ser l'exposició de Santa Maria de Lluçà, o bé l'espai que interpreta la vida monàstica del cenobi de Casserres, que potser caldria considerar com a centres d'interpretació.

Aquests equipaments tenen una casuística diversa; alguns tenen personal propi amb pressupost de funcionament, que els permet realitzar les funcions pròpies d'un museu (Museu Arqueològic de l'Esquerda, Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses, Museu de la Torneria...), i altres no estan professionalitzats i depenen —en moltes

2. <<https://icom.museum/es/actividades/normas-y-directrices/definicion-del-museo/>>

3. Llei 17/1990, de 2 de novembre, de museus. Títol 2. Del règim dels museus.

ocasions— de voluntariat de les entitats que els han creat. Altres espais, amb professionals al capdavant, estan dissenyats com a veritables centres d'interpretació.

En conjunt, museus i col·leccions, presenten una imatge de la riquesa patrimonial de la comarca d'Osona.

En xifres

Respecte a les comarques veïnes, la xifra de museus i centres patrimonials bàsics és força similar. Osona és la que té un major nombre de centres patrimonials bàsics, fruit de la forta vida associativa i cultural i de l'interès de la comarca pel patrimoni.

	Osona	El Bages	La Garrotxa	La Selva	El Ripollès
Museus registrats	4	2	3	5	3
Equipaments patrimonials bàsics (col·leccions)	18	16	6	9	10
Habitants (2017)	154.783	173.724	55.141	165.763	24.889
Habitants per museu	7.035	9.651	6.126	11.840	1.914

2017

Visitants museus acreditats: **43.377**

Visitants Centres Patrimonials Bàsics (col·leccions): **17.957**

(Dades de la Casa Museu del Voltreganès, Castell de Montesquiu, Museu Arqueològic de l'Esquerda, Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses i Museu Claretà. No hi ha dades de la resta).⁴

4. Estadístiques de visitants dels museus registrats de les col·leccions recollides pel Servei de Museus de la Generalitat de Catalunya.

Cap a on van els museus?

Ara les activitats tradicionals del museu: col·leccionar, preservar, investigar, exhibir, interpretar, ja no són suficients. Hi ha tres canvis en el paradigma sobre els museus:

1. Manament de servei públic.
2. Totes les persones que treballen en el museu són responsables amb aquest compromís comunitari.
3. El valor de totes les persones com a màxim recurs crític.

Aquestes premisses han de portar a un factor primordial: que el museu sigui rellevant per a la comunitat, no únicament en el sentit de prestigi a nivell cultural, sinó com a element important per a la societat, útil i influent en la vida de la comunitat. L'Associació de Museus del Regne Unit ho explica molt bé: «Els museus canvien la vida de les persones, enriqueixen la vida dels individus, contribueixen a fer comunitats fortes i resilients, i ajuden a crear una societat equitativa i justa. Els museus, al seu torn, són enriquits immensament per les habilitats i la creativitat del seu públic».⁵

Llibre blanc dels museus (1984) **Accessibilitat**
Nova museologia (entorn a 1983) **Pla de museus**
Llei de museus (Llei 17/1990) **Recerca** **Educació**
Conservació **Públic** **Participació** **Documentació**
Gamificació **Museologia interactiva** **Turisme**
Difusió **Formació dels museòlegs**

Conceptes que tenen a veure amb els museus.

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va obrir un procés participatiu per tal d'analitzar els museus del nostre país i redactar un pla estratègic encarat al 2030. El resultat és un document

5. Museums Association (MA) <<https://museumsassociation.org/museums-change-lives>>.

que vol aportar una estratègia de futur comuna a tots els museus.⁶ Entre els objectius estratègics que es planteja hi ha els següents:

1. Crear i desenvolupar un **sistema museístic equilibrat, sostenible i de qualitat** que abasti el conjunt del país.
2. Reforçar la capacitat dels equipaments museístics perquè, com a institucions autònomes, puguin desplegar tot el seu potencial.
3. **Enfortir els museus nacionals per esdevenir museus de referència del sistema museístic català**, ser presents al territori amb les **xarxes temàtiques** que lideren i projectar internacionalment el patrimoni del país.
4. **Millorar la conservació i la gestió de les col·leccions** i promoure'n el desenvolupament i la dinamització, perquè serveixin a les necessitats actuals i futures.
5. **Enfortir la vinculació amb la societat** ampliant l'accés, la participació o les funcions socials i educatives.
6. **Incrementar la capacitat de comunicació** dels museus i estimular el seu potencial per proveir continguts i experiències de qualitat.
7. **Donar suport al sector professional del patrimoni**, perquè pugui respondre als reptes dels museus i avançar cap a l'excel·lència.

També planteja una visió de futur dels museus catalans, és a dir, de com han de ser l'any 2030:

- Seran centres de coneixement i de debat. Contribuiran, amb la seva acció científica, a abordar els grans reptes socials, culturals, mediambientals que la societat i el país afronten.
- Seran accessibles, tant físicament com sensorialment, intel·lectualment, culturalment i econòmicament, per facilitar-ne l'ús i el gaudi a totes les persones.
- Seran museus inclusivius. Presentaran narratives actualitzades, que reflectiran el conjunt de la societat catalana en la seva diversitat.

6. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. *Museus 2030. Pla de museus de Catalunya*.

- Estaran implicats en la vida pública i cultural, treballaran en xarxa amb altres equipaments culturals, amb la comunitat educativa, amb el turisme i les indústries creatives.
- Seran museus participatius. Es veuran enriquits com a institucions culturals per les aportacions que els ciutadans i la comunitat els fan.
- Seran més valorats socialment. Hauran portat a terme campanyes de defensa dels museus i de relacions públiques que afavoreixin la prescripció i valoració social del museu.
- Seran entorns atractius per treballar, **perquè encoratjaran la creativitat, el rigor i l'excel·lència, i oferiran oportunitats per créixer i millorar professionalment.**

A Osona no s'ha plantejat un debat intern de les nostres institucions i, saltant-nos tots els passos i tots els processos necessaris per a la realització d'un pla estratègic, ens agradaria plantejar una visió (no tenim objectius estratègics ni tampoc missió) seguint la que fa el Pla de Museus. Com ens agradaria que fossin els museus a Osona l'any 2030?

- Després d'unes jornades de reflexió, els museus d'Osona han acordat uns objectius de treball conjunt.
- Els equipaments bàsics patrimonials (col·leccions), amb voluntat de transformació i interès per esdevenir museu, han estat inscrits al Registre de Museus de la Generalitat de Catalunya.
- Són valorats socialment, tenen rellevància social i estan implicats en la vida pública i cultural d'Osona. Són museus inclusius i les seves narratives reflecteixen la societat osonenca.
- Tenen la seva missió actualitzada i fan seguiment de la seva estratègia pel que fa a la gestió de les col·leccions, la planificació i l'avaluació de les activitats, l'estudi de públic i la innovació organitzativa.
- Disposen de recursos i autonomia suficient.
- Les col·leccions són accessibles, físicament i digitalment.

Referències bibliogràfiques

«Els museus d'Osona» (2004). *Ausa*, vol. 21., núm. 154. Patronat d'Estudis Osonencs.

Guia de museus i col·leccions d'Osona (2010). Vic: DIAC.

Ocaña, M.; Torrents, C. (1998). «Els museus a Osona en el canvi de segle». A: *Congrés de Cultura d'Osona. Memòria*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Consell Comarcal d'Osona, p. 98-103.

Arqueologia i patrimoni a Osona: una qüestió pendent

Imma Ollich i Castanyer

Arqueòloga, professora honorífica de la Universitat de Barcelona

En el primer terç del segle XXI, debatre el paper que ha tingut l'arqueologia en la conservació del patrimoni osonenc que ha arribat fins als nostres dies és una qüestió essencial, tant per entendre el rol actiu que hi té en el moment actual com per veure les seves mancances. En aquest moment, per posar un exemple, el nucli antic de la ciutat de Vic no seria igual si un grup de ciutadans de finals del segle XIX no hagués comprat la finca on es va descobrir el Temple Romà, en enderrocar les antigues parets medievals que l'envoltaven i que servien fins aleshores de presó de la ciutat, amb l'objectiu de fer-hi habitatges. La iniciativa de comprar el solar i restaurar i mantenir les restes va ser privada, a partir de ciutadans particulars, que van posar-hi els diners i la voluntat, i van fundar una associació que derivà en l'actual Patronat d'Estudis Osonencs. Cap entitat municipal ni governamental s'hi va interessar o va participar en el projecte. Com s'explica a continuació, la iniciativa privada per tal de salvar i/o conservar el patrimoni arqueològic comú és una particularitat que es detecta de manera constant a la nostra comarca al llarg dels segles XIX i XX.

1. Els precedents: una llarga tradició

Des dels antecedents al segle XIX, l'arqueologia a Osona ha estat sempre un dels actius importants del nostre patrimoni. Mossèn Gudiol, la Colla Gurb, el Dr. Junyent, la Unió Excursionista i el Museu Episcopal de Vic van ser les bases on s'ha fonamentat l'actual arqueologia a la comarca. Quan el 1882, i de manera gairebé fortuïta, es va produir el descobriment del Temple Romà a Vic, un grup de prohoms vigatans particulars, encapçalats per Josep Serra i Campdelacreu, va constituir la Sociedad Arqueológica Vicense i en va adquirir la propietat per tal

de preservar per a la ciutat la construcció romana. Tot i que això va comportar la destrucció d'una part important de les restes medievals del castell dels Montcada, construït entorn de la cel·la del temple, gràcies a aquesta acció Vic compta avui amb un dels pocs temples romans conservats de tota la península ibèrica.

Així mateix, i contràriament al que se sol pensar, la idea del museu de Vic, com la de la preservació del Temple Romà d'Auso, va partir d'una idea ciutadana, a la qual posteriorment l'Església va donar suport. L'any 1868 es va organitzar una exposició arqueològicoartística, que es transformà en permanent i que, amb l'empenta del Círcol Literari i el suport del bisbat, desembocà en un primer Museo Arqueológico Artístico Episcopal, unint les col·leccions particulars a les eclesiàstiques. El primer conservador, Antoni d'Espona i de Nuix, membre de l'elit cultural vigatana, recorda el paper destacat que la ciutadania va tenir en la creació del museu. La mateixa ciutadania que més endavant fundarà la Colla Gurb i el Patronat d'Estudis Osonencs.

La Colla Gurb reunia un grup de joves afeccionats a l'arqueologia i a l'excursionisme que es van autoanomenar així arran de les troballes que van realitzar entorn del castell de Gurb. Des del 1919 fins al 1923 van funcionar com un veritable equip de recerca, dedicat a la descoberta de nous jaciments a la comarca. Les notícies dels seus descobriments eren publicades al *Butlletí de la Colla Gurb* i posteriorment al de la Unió Excursionista de Vic, entitat vinculada al museu. Moltes troballes van ser publicades també a l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, amb el qual mantenien una relació científica, així com amb Bosch i Gimpera de la Universitat de Barcelona. Als anys vint, Mn. Guadiol va adequar al museu una sala específica per a l'arqueologia. Entre els membres de la Colla Gurb hi havia un jove Eduard Junyent, que després serà la figura cabdal en la consolidació definitiva del museu i de les restes arqueològiques, així com en altres aspectes que afecten l'arqueologia.

Paral·lelament al nucli vigatà, l'afecció a l'arqueologia era important a diversos pobles, que intentaven conservar el seu patrimoni creant agrupacions, moltes vegades vinculades a l'excursionisme, fenomen que es desenvoluparà a la postguerra.

El Patronat d'Estudis Osonencs es va fundar el 1952 com a resultat d'unes tertúlies ciutadanes. També va sortir publicada per primer cop la revista *Ausa*, el seu òrgan d'expressió. I el Patronat i el museu van tenir un paper essencial en els anys que seguiren a la guerra civil en coordinar les activitats de prospecció de la Unió Excursionista.

Fig. 1: primers treballs a l'Esquerda de Roda, al costat de la paret sud de l'església romànica de Sant Pere, l'any 1916.

La primera actuació important es va fer precisament a Vic, amb les obres de restauració de la catedral de Sant Pere, cremada en el curs de la guerra. Aprofitant les obres, el Dr. Junyent va dirigir l'excavació del subsol i així es va poder recuperar la cripta romànica, que s'havia amortitzat amb la construcció de la catedral del segle XVIII-XIX.

Durant els anys de la postguerra, cap universitat es va interessar per seguir la recerca a la comarca d'Osona, amb l'única excepció de Savassona, on als anys seixanta del segle passat, i a través de la UB, es va aconseguir fer la primera datació de carboni 14 de tota la península Ibèrica d'uns enterraments excavats per un equip organitzat des del museu de Vic. De fet, el Dr. Junyent actuava com a comissari local, delegat des del Ministerio de Educación y Ciencia de Madrid. Així, des del Museu Episcopal, seguint la tradició excursionista dels anys vint i aprofitant que l'afecció per l'arqueologia era molt gran a la comarca, el Dr. Junyent va actuar com a impulsor i catalitzador d'uns quants grups excursionistes que van organitzar seccions d'arqueologia a diversos pobles i municipis. Per posar uns quants exemples, el Centre Excursionista de Vic, amb Martí Cassany al capdavant, va treballar a Savassona (ja esmentat) i al Casol de Puigcastellet, a Folgueroles; també a la cova de les Grioterres, a Vilanova de Sau, entre

d'altres llocs de la comarca. A Torelló, l'ADET (Agrupació d'Estudis Torellonencs) va començar la recerca a Les Serrasses, quan el 1952 l'obertura d'una carretera per part de la Diputació va posar al descobert les restes d'un jaciment ibèric. A Roda de Ter, als anys seixanta, el CERT (Centre Excursionista de Roda de Ter) fins i tot va crear la pròpia Secció Arqueològica, amb Ramon Solé al capdavant, intervenint a l'entorn local, però sobretot a l'Esquerda. A Tona, Felip Vall i el seu grup van fer un seguit de descobertes dalt del turó del castell i a l'entorn, al Camp de les Lloses. A Taradell, el Centre Excursionista de Taradell (CET), amb la participació de Mn. Antoni Pladevall, va descobrir restes prehistòriques i medievals al municipi. A Vilanova de Sau, un grup d'aficionats locals van intervenir el jaciment prehistòric del Castell Sa Sala. A les Masies de Voltregà i Sant Hipòlit, Ramon Cirera va impulsar la restauració de la capella de Sant Martí Xic, prop del castell de Voltregà. El 1964, a Tavertet, un grup d'aficionats del poble i de Vic i Manlleu van intervenir per primer cop a la cova de les Pixarelles.

Jaciments amb intervencions d'entitats locals / unions excursionistes, als anys seixanta a Osona

Jaciment	Municipi	Entitat	Responsable/s
Savassona, St. Feliuet, la Pedra del Sacrifici, el Roquet	Tavèrnoles	Unió Excursionista de Vic (UEV) i Museu Episcopal de Vic (MEV)	Martí Cassany Dr. E. Junyent
L'Esquerda	Les Masies de Roda	Centre Excursionista de Roda de Ter (CERT), Secció Arqueològica	Ramon Solé Ramon Coma Dr. E. Junyent
Les Serrasses	Torelló	Agrupació d'Estudis Torellonencs (ADET) i Diputació de BCN (1952)	Jordi Principal Imma Mestres Montserrat Duran
Castell de Tona, Camp de les Lloses	Tona	Amics del Castell de Tona-MEV	Xavier Viver Dr. E. Junyent
Sant Martí Xic	Les Masies de Voltregà	Amics del Castell de Voltregà	Ramon Cirera

Tots aquests exemples d'arreu de la comarca mostren una activitat importantíssima a nivell d'arqueologia i patrimoni per part de particulars, interessats a salvaguardar i conservar el patrimoni local. Si bé de vegades es remarca la poca formació científica i professional de la majoria d'aquests grups, cal no oblidar que la seva actuació al llarg dels anys cinquanta, seixanta i setanta del segle XX va ser decisiva, en alguns casos, per evitar que es perdés un jaciment o monument; en d'altres, va proporcionar informació sobre nous jaciments. En tot cas, es va demostrar que a nivell local hi havia una iniciativa i capacitat d'autoorganització notables, començant una recerca i descobrint molts jaciments, molts dels quals estan en curs d'excavació encara avui en dia per part d'equips professionals.

Fig. 2: excavacions a la Pedra del Sacrifici de Savassona a finals dels anys seixanta, amb Martí Cassany i Mn. Eduard Junyent (foto: fons Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic-ABEV).

2. Els canvis a partir del 1982: arqueologia professional i ciència

A partir del 1982 hi ha un seguit de canvis importants que coincideixen en el temps, en la manera d'entendre i fer l'arqueologia, que a partir d'ara s'aparta del voluntariat i de ser considerada com una afecció, per ser considerada com una ciència. A nivell local, amb motiu dels cent anys de la descoberta del Temple Romà, va tenir lloc a Vic la celebració de l'XI Simposi d'Arqueologia Peninsular, que va reunir arqueòlegs i professionals de les universitats i museus de tot el país.

Un segon fet fonamental també es va produir aquell any, amb el traspàs de competències a la Generalitat de Catalunya i la creació del Servei d'Arqueologia, del qual en tenim actualment la seu territorial de la Catalunya Central a Vic. La descentralització de la gestió de l'ar-

queologia va facilitar i apropar molt més la recerca als jaciments de cada comarca, i Osona va viure una revifalla important, amb un creixent nombre d'assentaments excavats. Això també fou a causa de la conjunció temporal d'un tercer factor: l'entrada amb força d'una nova generació d'arqueòlegs formats a les universitats, amb la consegüent professionalització i organització d'entitats locals i associacions. Ara és quan es desenvolupen els primers projectes de recerca a través de les universitats del país, sobretot la Universitat de Barcelona (UB) i la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

Aquests projectes comportaven també una novetat: l'arqueologia no sols afectava jaciments de camp, llocs abandonats, sinó que també contemplava l'arqueologia urbana. El ràpid desenvolupament de pobles i ciutats a nivell de serveis i infraestructures al llarg dels anys vuitanta i noranta va comportar una transformació del subsol i, moltes vegades, la desaparició de nivells que havien restat intactes durant centenars d'anys, fins i tot mil·lenis, especialment en el nucli antic de les ciutats. El final del segle passat es va caracteritzar per millores i reformes als carrers, construccions de pàrquings, privats i públics, reformes i renovació de cases privades, sense que cap legislació impedisís la destrucció del subsol. Alguns municipis van entendre que aquestes actuacions eren irreversibles i van elaborar programes especials de protecció, obligant a un seguiment arqueològic de les obres, programes que no sempre s'aplicaven. En altres comarques fins i tot es va crear la figura de l'arqueòleg municipal, que ha servit per preveure i controlar els llocs especialment sensibles. Malgrat que Osona fou pionera en aquest aspecte, la ciutat de Vic encara espera la creació d'aquesta figura, tot i la reiterada demanda dels arqueòlegs locals.

Una gran part de les excavacions arqueològiques programades realitzades a Vic a la dècada dels vuitanta i noranta del segle xx, amb l'excavació del Temple Romà, es va realitzar gràcies a l'interès i col·laboració dels propietaris del local, que permetien l'accés abans de realitzar l'obra. La resta, carrers i places del nucli antic, foren intervencions d'urgència, sense programar per part del consistori.

El 1984 un grup d'arqueòlegs osonencs, per iniciativa pròpia, van crear una associació, el CIAO (Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona), encara en actiu, que pretén fer la funció de protegir el patrimoni comarcal, de seguiment i control de les excavacions, i de proporcionar una plataforma a tots els arqueòlegs que treballen a la comarca. El seu portaveu va ser la revista anual *Cota/Zero, Revista d'Arqueolo-*

Fig. 3: Vic, jardí casa Genís 1990 (foto: I. Ollich).

gia i Ciència, que va publicar vint-i-cinc números des del 1985 fins al 2010 (Eumo Editorial, Universitat de Vic). Precisament, el núm. 1 va presentar un dossier sobre «Arqueologia Urbana i Patrimoni», reflectint així una de les preocupacions fonamentals del moment.

Fig. 4: portada del primer número de la revista *Cota/Zero*.

3. La gestió de l'arqueologia a Osona, ara

L'estat actual de l'arqueologia a Osona es centra en dos tipus d'intervencions: les preventives (troballes ocasionals, o seguiment obligatori d'obres al nucli urbà) i les programades. Aquestes últimes formen part d'un projecte d'excavacions, aprovat i finançat per la Generalitat de Catalunya, i generalment associat a una universitat, a un museu o a un municipi. Deixant a part el cas del jaciment ibèric del Turó del Montgròs, al Brull, on la Diputació de Barcelona hi va actuar des del primer moment, la resta de jaciments en actiu han tirat endavant gràcies a la voluntat dels seus directors, generalment vinculats a alguna universitat, i a l'ajuda directa i col·laboració dels municipis afectats. Alguns s'han organitzat en equips d'excavacions específics, i fins s'han creat Centres d'Interpretació (el Camp de les Lloses, a Tona) i museus (l'Esquerda de Roda).

El quadre següent mostra les principals excavacions arqueològiques actualment en curs a la comarca d'Osona, programades i aprovades pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya per al període 2018-2021:

Jaciments amb intervencions arqueològiques programades (projectes quadriennals) en curs el 2018 a Osona

Jaciment	Municipi	Entitat	Responsable/s
Turó del Montgròs	El Brull	Diputació de Barcelona	Alberto López Mullor Xavier Fierro
L'Esquerda	Les Masies de Roda	UB-Fundació l'Esquerda-Museu Arqueològic de l'Esquerda	Imma Ollich Montserrat de Rocafiguera Oriol Amblàs Albert Pratdesaba
Camp de les Lloses	Tona	Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses-MAC	Jordi Principal Imma Mestres Montserrat Duran
Puigciutat	Oristà	SOT Prospecció Arqueològica-MAC	Roger Sala M. Àngels Pujol Roger Tamba

Jaciment	Municipi	Entitat	Responsable/s
Castell de Besora	Santa Maria de Besora	Fundació Privada Conjunt Monumental Castell de Besora	Cesc Busquets Marta Fàbregas (ATICS SL)
El Pla del Castell	Tavertet	UAB	Miquel Molist Anna Gomez Bach Walter Cruells
El Clascar	Malla	sOT Prospecció Arqueològica-MAC	Roger Sala M. Àngels Pujol Roger Tamba

Fig. 5: El Turó del Montgròs, El Brull.

Fig. 6: Puigciutat, Oristà.

Fig. 7: El Camp de les Lloses, Tona.

Fig. 8: L'Esquerda, les Masies de Roda.

(fotos: I. Ollich)

Fig. 9: Castell de Besora, Santa Maria de Besora.

Fig. 10: El Pla del Castell, Tavertet.

Fig. 11: Turó d'El Clascar, Malla.

(fotos: I. Ollich)

Quant a les intervencions arqueològiques preventives (que han substituït les que abans s'anomenaven d'urgència), es desenvolupen quan hi ha alguna troballa ocasional o de seguiment d'obres urbanes o d'infraestructura viària. Generalment, les excavacions preventives són realitzades per empreses especialitzades, creades per arqueòlegs, actuen abans de que s'efectuï l'obra, aporten els especialistes corresponents en cada cas (paleoantropòlegs, geòlegs) i són els responsables d'efectuar els estudis i les memòries de la zona excavada.

Fig. 12 i 13: excavacions en curs al solar adjacent de l'Hospital de la Santa Creu de Vic, 2017 (fotos: I. Ollich).

4. Reptes i perspectives de futur

La recent crisi econòmica ha afectat directament moltes empreses d'arqueologia que van sorgir durant els anys de creixement i ampliació de les infraestructures viàries i polígons industrials, i durant la construcció gairebé descontrolada d'habitatges tant a nuclis urbans com a urbanitzacions. Moltes d'aquestes construccions i projectes urbanístics han quedat aturats o a mig fer, però el sòl ha quedat requalificat de rural a industrial o urbanitzable, amb el perill que això suposa no tan sols per mantenir l'equilibri territorial en una comarca bàsicament rural, sinó també perquè les possibles restes patrimonials del subsol queden totalment desprotegides. Un problema que ve de lluny.

Si comparem la situació amb la de l'any 2002, contràriament a la situació de les empreses d'arqueologia que van a la baixa, veiem que l'arqueologia programada a Osona s'ha recuperat: tornen a haver-hi projectes, equips de recerca ben preparats, i fins i tot s'han creat infraestructures vinculades a jaciments. Altra vegada la iniciativa particular. Però segueixen havent-hi uns hàndicaps, pel que es veu insuperables, com ja denunciàvem el 2002 i molt abans. En plantejarem alguns:

- On és l'arqueòleg municipal o comarcal, que vetlli d'una manera global pel patrimoni de la comarca? Oblidat. És una figura que reclamem des dels anys vuitanta, sense que cap administració es plantegi el problema de manera individual (ajuntaments) o col·lectiva (Consell Comarcal). Hi ha hagut promeses, fins i tot convocatòries, que, al final, han acabat en el no-res. L'arqueòleg comarcal o municipal podria evitar moltes excavacions urgents que cal efectuar a última hora i a correuita, amb la consegüent molèstia per a les obres i promotors.
- On és el tan demanat Museu Comarcal d'Arqueologia d'Osona, que «centralitzi, exposi i expliqui les troballes d'arreu d'Osona, que permeti conservar a Osona el patrimoni osonenc (sense necessitat de dipositar-lo a Barcelona), com havia fet en un primer moment el Museu Episcopal de Vic»? Com és que l'administració —en aquest cas la Generalitat— no es preocupa perquè Osona tingui un museu adequat, amb tallers, lloc per netejar, catalogar, inventariar i treballar el material, amb laboratoris d'anàlisi i restauració? Per ara, cada jaciment assumeix la responsabilitat de

treballar el material com pot, de vegades amb uns mitjans mí-nims.

- I encara, on és l'interès per l'arqueologia de la nostra universitat, la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya? Amb comptades excepcions de professors que s'hi interessin i col·laboren pel seu compte, l'arqueologia no existeix per a la Uvic, ni en matèria d'ensenyament ni en recerca. I això passa precisament en una comarca extremament rica en jaciments de totes les èpoques. L'única col·laboració de la Uvic en arqueologia han estat els cursos d'estiu, que s'han fet al jaciment de l'Esquerda durant uns anys. No caldria una mínima implicació per part de les autoritats corresponents? La Universitat de Vic seguirà obviat l'ensenyament i la implicació en estudis d'història i arqueologia?
- Per part docent es fa prou difusió i socialització de l'arqueologia i del coneixement que genera a escoles, instituts, museus, centres de recerca? La majoria de jaciments organitzen visites comentades, jornades de portes obertes, conferències, tallers. Arriba això al gran públic? La resposta majoritària és que sí, que la gent s'hi interessa, que participa, i que a les escoles els nens estan molt motivats per participar en sortides i tallers.

Aleshores, si la gent, el públic en general hi està interessat, si les escoles participen en tallers d'arqueologia on els nens juguen i aprenen, què és el que falla? Altra vegada, l'administració (local, governamental), que va al seu aire. Un parell d'exemples que afecten la ciutat de Vic: l'església de la Rodona i les Adoberies. En el cas de Santa Maria la Rodona, les excavacions a la plaça de la Catedral durant el 2005 van fer aparèixer no una, sinó dues esglésies situades concèntricament, una del segle XI i l'ampliació, que es va fer al segle XII. Es tracta d'una església que formava part de la trilogia de la catedral romànica (Sant Pere-Santa Maria-Sant Miquel), i d'una tipologia poc freqüent. La seva descoberta va suscitar molta polèmica entre la ciutadania. S'havia de conservar? Qualsevol ciutat europea ho hagués fet. Aquí no, al contrari; es va deixar que s'anés degradant i, al final, es va tancar. Només un trist cercle gris sense cap mena d'explicació senyala l'entorn que cobreix les restes de la Rodona medieval. Paradoxalment, en el transcurs del mercat medieval anual, els vianants i les parades col·locades a sobre ni s'adonen de la seva existència.

Fig. 14: Santa Maria la Rodona, davant la catedral de Sant Pere de Vic, 2005 (foto: I. Ollich i Montse Rocafiguera).

Fig. 15: barri de les Adoberies, al costat del Pont de Queralt (foto: I. Ollich).

Pel que fa les Adoberies, l'únic barri complet d'adobers i pellaires que des del segle XIII s'ha conservat a Catalunya, s'hi està aplicant la mateixa tècnica: deixar que es degradi, que les estructures vagin caient i ja veurem què se'n fa. De fet, malgrat les protestes per rehabilitar-ho com a centre de serveis o d'ús comunal, conservant

les façanes que indiquin la seva procedència, la planificació com a nova zona urbanitzable ja deu estar feta fa temps.

Una última reflexió sobre el futur de l'arqueologia. Mirant amb la perspectiva d'uns quants anys tot el procés de l'arqueologia a la comarca, podem afirmar que el motor que l'impulsa segueix essent la iniciativa privada, particular, i no pas els organismes de govern: al segle XIX són les elits culturals que van salvar el Temple Romà; a bona part del segle XX és el voluntarisme, associat a l'excursionisme; i a partir dels anys vuitanta, són els mateixos arqueòlegs professionals, hereus de tots aquests precedents, els qui segueixen fent una bona part de voluntariat als seus jaciments. A cada època, la gent s'ha associat, ha format grups i equips i ha conservat el patrimoni.

La pregunta clau és: cal esperar encara gaire més temps perquè l'administració —sigui local, sigui del govern— i les institucions culturals —universitats i museus— s'adonin de la importància del patrimoni arqueològic de la nostra comarca i posin les bases per a una organització que el protegeixi, recuperi i conservi? A Osona comptem amb un potencial important d'arqueòlegs professionals ben preparats que poden assumir aquest repte. Encara esperem una resposta.

Referències bibliogràfiques

Ollich, I.; Rocafiguera, M. (2017): «Algunes reflexions sobre el patrimoni arqueològic destès a Osona». A: *Congrés de Cultura d'Osona. Memòria*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Consell Comarcal d'Osona, p. 96-97.

Ollich, I.; Rocafiguera, M. (2002): «L'arqueologia a Osona: 1952-2002». Ausa, vol. 20, núm. 148-149, p. 35-52.

La relació turisme i patrimoni: sincera o de conveniència?

Mercè Colom Oliva

Directora de la formació en línia i semipresencial
del Campus de Turisme, Hoteleria i Gastronomia CETT-UB

El turisme, un fenomen global

El turisme ha esdevingut un fenomen global i indissociable a la societat moderna, que considera l'oci un bé més de l'estat del benestar.

L'Organització Mundial del Turisme (OMT)¹, en una primera definició, descriu el *turisme* com un conjunt d'activitats que realitzen les persones durant els seus viatges en llocs diferents del seu entorn habitual, per un període inferior a un any, motivats per oci, negocis i altres objectius. Ara bé, la seva conceptualització evoluciona i, posteriorment, defineix el turisme com un fenomen social, cultural i econòmic relacionat amb el moviment de les persones en llocs que es troben fora del seu lloc de residència habitual per motius personals, de negocis o professionals (UNWTO, 2018). Aquestes persones s'anomenen visitants, que poden ser turistes o excursionistes, residents o no residents. El *turista* és el visitant que pernocta i l'*excursionista* o visitant de dia, el que no passa la nit a la destinació.

Si bé el turisme era una activitat que, en un inici, estava restringida a unes determinades classes socials amb alt poder adquisitiu, les conquestes socials assolides per la classe treballadora, com la limitació de la jornada laboral i el dret a les vacances pagades, han permès l'expansió del turisme a gran part de la població. Tot i que en l'actualitat, fins i tot a Europa, encara hi ha un alt percentatge de la població que no gaudeix de vacances, el número de ciutadans del món que poden fer turisme ascendeix any rere any. En les darreres dècades, el turisme

1. En anglès, World Tourism Organisation (UNWTO), l'agència de les Nacions Unides responsable de la promoció d'un turisme responsable, sostenible i accessible per a tothom.

ha evolucionat d'un fenomen minoritari i estacional a un de massiu que es va desestacionalitzant a poc a poc, repartint-se al llarg de l'any, compost de viatges més curts a destinacions més properes al lloc de residència.

De fet, el turisme internacional té dues característiques principals: una és que el 80% dels viatges internacionals es realitzen dins el mateix continent; i l'altra és que, tradicionalment, els principals mercats emissors de turisme internacional han estat les economies avançades d'Europa, Amèrica, Àsia i el Pacífic (UNWTO, 2018).

Vera Rebollo, López Palomeque, Marchena Gómez i Anton Clavé (2011) assenyalen que «l'auge del turisme i la seva generalització es deu a la possibilitat d'accedir de forma massiva al viatge turístic, fet que condueix a una creixent democratització de l'activitat i a l'augment i diversificació de les destinacions i productes turístics».

Mostra d'aquesta generalització del fenomen turístic és que el nombre de turistes internacionals ha crescut de 25,3 milions l'any 1950 a 1.326 milions el 2017 en destinacions de tot el món, i, segons previsions de la mateixa OMT (2017), el 2030 s'arribarà als 1.800 milions. A més, els moviments turístics s'han estès geogràficament per gairebé tot el món. El 2017, el turisme és el tercer sector exportador del món, representa el 10% del Producte Interior Brut² i ocupa un de cada deu llocs de feina.

D'aquesta forma, el turisme de masses ha posicionat la indústria turística com un dels sectors econòmics de més rellevància mundial. El seu creixement constant, en les darreres quatre dècades, ha estat interromput només per crisis econòmiques, desastres naturals, terrorisme o altres causes de similar magnitud. Tot i això, fins i tot en aquests moments crítics, el turisme ha demostrat que té una gran capacitat de resiliència i de recuperació.

El turisme s'ha convertit, doncs, en un sector estructural de l'economia mundial, especialment rellevant en països mediterranis com Espanya i en regions turístiques com Catalunya. És un fenomen global que té un rol sistèmic en l'estructura econòmica de molts països i regions, esdevenint un element clau per al desenvolupament social i territorial d'aquests.

2. PIB directe, indirecte i induït mundial.

La sostenibilitat del turisme, indispensable per al seu futur

La rellevància econòmica que ha adquirit el turisme a Catalunya, obliga a una planificació del seu desenvolupament per assegurar-ne un futur viable. Aquesta viabilitat, però, no només s'ha de contemplar en un sentit estrictament econòmic, sinó que cal que asseguri la preservació del medi ambient i la distribució equànime dels beneficis generats pel turisme en la societat.

Sense cap mena de dubte, i d'acord amb Font (2018), ser sostenibles és la cosa més intel·ligent que podem fer. Ara bé, ell mateix assegura que en les organitzacions del sector turístic en general la Responsabilitat Social Corporativa és encara considerada un cost. Tot i això, és clar que sense sostenibilitat no existeix un progrés en què totes les parts se'n beneficiïn, que resolgui els problemes més urgents i greus, i que conservi els recursos que són bàsics per a la prosperitat de la humanitat.

La CE (Comunitat Europea) va assentar les bases per al desenvolupament d'un turisme sostenible en el marc del V Programa comunitari de política i actuació en matèria de medi ambient i desenvolupament sostenible: «Cap a un desenvolupament sostenible» (1993-2000). La fita principal d'aquest programa era convertir el model de creixement sostenible i, per això, calia implicar-hi totes les polítiques comunitàries, entre elles les turístiques, en un moment en què el sector turístic estava en ple creixement i es detectaven riscos en la degradació de certes zones. Paral·lelament, a finals del segle xx, el model tradicional (o fordista) del sector turístic mostrava certs signes d'esgotament, perquè promovia productes homogenis a un cost menor per a un nombre creixent de visitants, que provocaven, alhora, un deteriorament del territori de la destinació. Al mateix temps, el turista començava a sol·licitar noves ofertes i experiències més respectuoses amb el medi ambient, en línia amb una primera presa de consciència ecològica de la societat (Torres, 2017).

Es feia evident que, davant el repte de la sostenibilitat, el sector turístic no es podia quedar sense donar una resposta. Per això, el 2005 l'Organització Mundial del Turisme i el United Nations Environment Programme (UNEP) s'alien per escriure una guia a fi que els governs disposin de directrius per formular i implementar polítiques turístiques sostenibles (UNEP & UNWTO, 2005).

En definitiva, a causa de la globalització i massificació del fenomen turístic, és indispensable vetllar pel seu creixement sostenible. I amb

més raó quan s'estima que hi haurà un increment mundial del turisme internacional del 4% i 5% de mitjana cada any (UNWTO, 2018). L'OMT estableix que el *turisme sostenible* és el «que té plenament en compte els impactes, presents i futurs, econòmics, socials i mediambientals per satisfer les necessitats dels visitants, de la indústria, del medi ambient i de les comunitats locals amfitriones» i que «les directrius per al desenvolupament sostenible del turisme i les pràctiques de gestió sostenible són aplicables a totes les formes de turisme en totes les tipologies de destinacions, inclòs el turisme massiu i els diferents segments turístics» (UNWTO, s. a.). El turisme sostenible és un objectiu en si mateix al qual han d'orientar-se totes les formes de turisme, i, per tant, no és una simple modalitat turística (Pérez de las Heras, 2004).

En definitiva, el turisme sostenible no ha de vetllar només per l'aspecte mediambiental. La sostenibilitat en el turisme va també intrínsecament lligada al respecte a la comunitat local, a la seva autenticitat i als valors socioculturals, perquè l'activitat turística implica una relació especial no només entre els visitants, la indústria i el medi ambient, sinó també amb la comunitat d'acollida local.

És per aquest motiu que, en el segle XXI, el concepte de turisme sostenible incorpora un sentit multidisciplinari, integrant la societat i el medi ambient en l'estratègia de desenvolupament turístic (Torres, 2017).

Els antecedents del turisme cultural

Des dels inicis de la humanitat, la història de l'home és la de les seves migracions, conquestes, descobriments, peregrinacions, creuades, etcètera. Es troba, per tant, estretament lligada al viatge. L'ésser humà sempre ha tingut curiositat per conèixer i moure's. De fet, el viatge per plaer es porta practicant des de l'antiguitat, tot i que, evidentment, el concepte modern de viatge és molt diferent a l'antic (Llonch, Coma, Conill, 2017). Fixar els orígens del turisme no és, doncs, una missió senzilla. Alguns autors l'estableixen en el moment en què es concep el viatge per plaer, a diferència dels viatges de negocis, de redempció o d'obligació. Alhora, el turisme cultural segurament és indissociable del turisme en general.

Un viatge en el temps ens permet adonar-nos que ja els grecs es desplaçaven sovint per motius religiosos i, alhora, per salut, quan peregrinaven a temples com el d'Olímpia. En l'època romana, l'emperador Adrià, gran aficionat a l'arquitectura, va reunir a la vil·la Adriana

els models arquitectònics que havia anat coneixent en els seus viatges pels racons de l'imperi (Santacana, Coma, 2017). Avançant fins a les darreries del segle XVIII, la invenció de la màquina de vapor permet mecanitzar la producció, fins llavors artesanal, i provoca el salt del sistema de producció domèstic al fabril. Amb l'anomenada Revolució Industrial es produeix més volum a un preu més baix per satisfer les necessitats de la nova societat. El vapor és converteix en l'element clau de la nova producció i el carbó en la seva font principal d'energia, donant un nou impuls al transport, tant al ferrocarril com a la navegació. A més, el canvi de model econòmic permet l'enriquiment de la burgesia, la classe social emergent, i marca l'inici de l'època contemporània, caracteritzada per l'expansió del fenomen turístic. És en l'època moderna, amb el *Grand Tour*, quan es considera que neix el turisme cultural i, alhora, es troba l'antesala del turisme modern. De fet, la paraula «turista» deriva del *tourer* anglès, atès que va ser l'aristocràcia anglesa que es va iniciar en la pràctica d'aquest gran recorregut per Europa, que solia incloure París i les capitals més importants d'Itàlia, amb la finalitat de formar-se com a persones i adquirir coneixements útils per a la seva formació política (Ramos, 2007).

Imitant la noblesa de principis del segle XIX, la burgesia comença a viatjar, també motivada per gaudir de nous coneixements i d'altres plaers vinculats al viatge, així com per la consideració d'estatus social que aquest adquireix.

La relació turisme i patrimoni

La cultura ha esdevingut, també, un dels elements clau de la societat del benestar, i la democratització de la cultura, un dels processos que permet garantir aquest benestar. Un dels progressos en clau patrimonial que s'ha fet en les últimes dècades del segle XX és, igual com ha succeït amb el turisme, el fet de passar d'un ús de la cultura molt limitat a les classes altes de la societat, amb l'economia i l'educació suficient per gaudir-ne, a una accessibilitat massiva de tota la societat a la cultura. Tot i que aquest accés a vegades és més físic que intel·lectual, permet a tota la societat fruir d'aquest patrimoni en condicions més igualitàries.

El turisme cultural es basa en la visita i el coneixement dels atractius culturals i naturals de la destinació turística, i la seva evolució ha estat imparable; per això, moltes destinacions el consideren un sector clau per al seu desenvolupament i la seva supervivència. La recupera-

ció de la pròpia cultura és també una resposta davant la globalització, un element unificador de la societat. Tanmateix, molts dels territoris receptius de turisme veuen la necessitat de redescobrir i donar valor a la seva identitat cultural i de dotar de sentit el seu patrimoni per transformar-lo en un atractiu turístic que els permeti diferenciar-se.

En els orígens del turisme modern a Espanya i a Catalunya, les primeres entitats propulsores de turisme consideren que un dels factors que permetrà el desenvolupament del sector serà la posada en valor del patrimoni.

Com a mostra citem la Comisión Nacional para el Turismo (1905-1911),³ un dels primers organismes oficials d'Europa creats per promoure el turisme, que tenia com a funció principal fomentar les excursions artístiques i d'oci a Espanya pel públic estranger (Bayón *et al.*, 1999, 27).

En aquells inicis, el potencial d'Espanya per ser una destinació turística radicava en la seva natura, en l'interès artístic i històric dels seus monuments i en la relativa seguretat de les seves vies de transport.

A la mateixa època, es va crear una diversitat d'ens similars que unien les forces locals i provincials públiques i privades interessades en la promoció del turisme, com la Sociedad Fomento del Turismo (Palma de Mallorca, 1906) i la Societat d'Atracció de Forasters (Barcelona, 1908). Aquesta darrera es va inspirar en els sindicats d'iniciatives de turisme francesos, que van tenir un rol molt important en el manteniment del patrimoni. Segons un dels presidents de la Societat d'Atracció de Forasters, Marià Rubió i Bellvé, «la societat va ser fundada per facilitar als forasters aquells informes que els puguin ser útils, relatius a les belleses naturals i artístiques, no solament de la capital, sinó de tota Catalunya i les Illes Balears» (Ribas, 2013).

A Espanya, la Comisaría Regia del Turismo y Cultura Artística Popular (1911-1928), dirigida pel marquès de la Vega-Inclán, prenia el relleu de la Comisión Nacional para el Turismo. La Comisaría Regia es creà per procurar el desenvolupament del turisme i la divulgació de la cultura popular. Com el seu nom i la seva raó de ser indiquen, unia en un mateix organisme l'objectiu de fer d'Espanya una destinació atractiva pel turisme i la conservació i exhibició de la seva cultura. Sota la

3. Creada pel *Real Decreto del 6 de octubre de 1905* i considerada com «la pedra fundacional del turisme espanyol».

figura de Benigno Vega-Inclán, mecenes i home proper al rei Alfons XIII, Espanya va potenciar el turisme cultural obrint les primeres cases museu, com la Casa Museo del Greco a Toledo, acabada el 1907, la Casa Museo Cervantes a Valladolid i el Museo Romántico de Madrid (Pérez, 2019).

Es constata, d'aquesta manera, que des dels inicis del turisme a Espanya la voluntat de ser un país atractiu per als forasters passa per valorar el patrimoni. Al mateix temps, per aquesta raó, molt patrimoni és reivindicat, restaurat i obert al públic.

Tradicionalment, el model de gestió dels equipaments i llocs patrimonials ha estat vertical i de dalt cap avall, com ho ha estat el model empresarial, relegant els visitants a un lloc secundari, gairebé complementari, donat que hi ha hagut més interès i inversió en preservar el patrimoni que en contemplar les necessitats del visitant. Era més rellevant l'objecte que el subjecte. Actualment, com en les empreses, aquest model ha hagut de donar un gir de tres-cents seixanta graus per tal que en el centre de la gestió del patrimoni s'hi situï l'usuari. Per això, s'ha d'enfocar la gestió en l'experiència que té el visitant, atès que mentre en gaudeix, aprèn, es culturitza. Així doncs, l'esforç de preservar el patrimoni no és simplement a nivell de conservació de l'objecte, sinó que també ha de vetllar per a la preservació conceptual del patrimoni, la que és responsable d'interpretar, processar i transmetre la informació implícita i els seus valors. Per això és tant important el relat en què es fonamenta la transmissió de la cultura, i per això cal conèixer qui és el nostre visitant, per poder-li parlar de tu a tu, amb la seva clau cultural, espacial i temporal.

Existeixen dues línies de pensament davant la relació turisme i patrimoni. Una és la tradicional, que situa el turisme com un perill per a la massificació, mercantilització i el tractament frívol del propi patrimoni i el que representa. L'altra és utilitarista, que entén l'activitat turística com una manera de transmetre el patrimoni i divulgar-lo, alhora que ajuda a sostenir-lo econòmicament i ajuda a promoure el territori (Mateos, 2008).

Amb aquesta darrera visió d'interès per la divulgació del patrimoni, en el preàmbul de la *Ley del Patrimonio Histórico Español* del 1985⁴ s'establí que la llei busca assegurar l'accés als béns del patrimoni

4. Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Histórico Español, publicada al BOE núm. 155, 29 de juny de 1985, p. 20.342-20.352.

històric i que, en conseqüència, «només tindran sentit les mesures de protecció i foment del patrimoni si finalment permeten que un número major de ciutadans pugui contemplar i gaudir de les obres que són herència de la capacitat col·lectiva d'un poble». I acaba afirmant que l'accés a la cultura és el camí cap a la llibertat dels pobles.

L'octubre de 1999, en el marc de la 12a Assemblea General de l'ICOMOS⁵ a Mèxic, es va adoptar la *Carta Internacional sobre el Turisme Cultural. La Gestión del Turismo en los sitios con Patrimonio Significativo*. En aquesta carta hi ha una interessant aportació sobre el patrimoni natural i cultural, en el sentit que aquest pertany a tots els pobles i que, per tant, cada ésser humà té el dret i el deure de comprendre, valorar i conservar els seus valors universals. És significatiu que en la Carta es faci constar que un dels objectius fonamentals de la gestió del patrimoni és comunicar el seu significat i la necessitat de la seva conservació tant a la comunitat amfitriona com als visitants (ICOMOS, 1999).

Aquest objectiu enllaça perfectament amb l'objectiu del turisme cultural com a mitjà d'intercanvi cultural. El turisme cultural permet conèixer millor altres pobles i les seves cultures, i, per tant, permet deslliurar-se de certs prejudicis culturals i fomentar una millor entesa entre cultures diferents. El turisme també permet comparar la nostra cultura amb altres i, consegüentment, adonar-se de les formes diferents d'enfocar la vida i les relacions humanes, alhora que permet relativitzar com a única la pròpia visió cultural del món. El viatge, per tant, no és només un viatge físic, de desplaçament d'un lloc a l'altre, sinó que també és un viatge mental, emotiu i cultural; permet que el turista visqui un creixement i aprenentatge únic. Per aquesta raó, i d'acord amb Santacana i Coma (2017), «el turisme cultural genera, sense cap dubte, factors educatius diversos, tant per la superació individual com per la col·lectivitat, i, a més, comporta beneficis econòmics».

La Carta també determina que l'accés ben gestionat als béns patrimonials és un dret i un privilegi, al mateix temps que adverteix dels perills que pot provocar en el patrimoni el «turisme excessiu o mal

5. L'ICOMOS (en anglès, International Council on Monuments and Sites) és el Consell Internacional de Monuments i Llocs Históricoartístics; fundat el 1965 com una organització internacional no governamental associada a la Unesco i compost per una xarxa d'experts, té com a objectiu conservar i protegir els monuments i conjunts del patrimoni cultural (ICOMOS, 1965).

gestionat amb una visió a curt termini, així com el turisme considerat com un simple creixement». Una mala gestió turística pot ser contraproduent per a la conservació del patrimoni, atès que pot originar degradacions irreversibles en l'entorn ambiental, la cultura i els estils de vida de les comunitats amfitriones (ICOMOS, 1999).

El patrimoni artístic i monumental de Catalunya és el testimoni del llegat històric i cultural d'un territori i la seva gent. Per comentar una xifra, la Unesco ha declarat Patrimoni Mundial de la Humanitat dotze béns catalans, tres d'ells són Patrimoni Immaterial (la Patum, els castellers, les festes del foc del solstici dels Pirineus) i dos són Reserva de la Biosfera, una de les quals és la del Montseny.

Catalunya disposa també d'una oferta de més de quatre-cents museus i centres dedicats a èpoques i estils artístics diferents, a la qual s'afegeix una àmplia programació d'exposicions. El català és un sistema museístic ric i divers, en el qual conviuen els cent catorze museus inscrits en el Registre de Museus de Catalunya i els altres museus que o bé no volen estar registrats o bé no tenen les condicions suficients per inscriure-s'hi. Els gestors també són heterogenis, des de l'administració pública local fins a particulars, passant per l'Església i la Generalitat de Catalunya; però preval un model museístic públic, basat majoritàriament en el museu local de gestió directa (Generalitat de Catalunya, 2017).

Quant a visites, d'acord amb el *Pla de Museus de Catalunya*, els museus de Barcelona aglutinen la majoria dels visitants. Per vegueries, Barcelona, el 2015, concentrà fins a 7,9 milions de visitants, que suposa el 67% del total. També hi ha museus molt potents fora de Barcelona, com el Teatre-Museu Dalí de Figueres, que el 2015 va tenir 835.000 visitants i que permet situar la vegueria de Girona en segona posició en referència a número de visitants, atraient el 24,3% del total. Molt per darrera la segueix la vegueria de la Catalunya Central, amb el 4,5% de la quota, que el 2015 no va arribar a mig milió de visites. Per segments de museus és notòria la diferència entre museus grans (amb una mitjana de visitants anuals de 393.000 visitants) i museus grans-mitjans (amb 102.000 visitants) i la resta de categories: mitjans-petits (19.000 visitants), petits (9.000 visitants), petits al límit amb 4.000 visitants (Generalitat de Catalunya, 2017).

Hi ha, per tant, dues característiques estructurals dels museus, les quals depenen del número de visites: la ubicació i la grandària. Els que es troben en zones més poblades i turístiques són els que se sustenten econòmicament. Entre els museus més visitats a Catalunya, i que

més ingressen, dominen els de gestió privada que no són de propietat eclesiàstica, com el Museu del FC Barcelona i el Teatre-Museu Dalí de Figueres.

Ara bé, la propietat pública de la major part dels museus ha permès la seva supervivència, atès que no són rendibles a nivell econòmic. Això és a causa del fet que, per a la Generalitat de Catalunya, els museus són una de les principals eines de coneixement, recerca, conservació, valoració i difusió del patrimoni cultural del país (Generalitat de Catalunya, 2017).

A Barcelona capital, els llocs més visitats el 2017 van ser atractius patrimonials, com la basílica de la Sagrada Família i el Park Güell (veure Taula 1). El segueixen, en tercer lloc, el museu del FC Barcelona (amb 1,84 milions de visitants el 2017) i, en cinquè lloc, el Born Centre de Cultura i Memòria (amb 1,44 milions de visitants), per darrera l'Aquàrium de Barcelona (Diputació de Barcelona, 2018).

Per contra, el 2017, a la província de Barcelona, els més visitats són els centres comercials, seguits dels espais esportius i d'algun espai patrimonial. El primer i tercer lloc en visitants l'ocupen La Roca Village i el centre Viladecans The Style Outlets. El segon lloc més visitat és un espai emblemàtic, religiós, cultural i natural: el monestir de Montserrat. Ara bé, després, fins al sisè lloc de la llista, ja no tornem a trobar un espai cultural o natural, però a molta distància en número de visitants: el Món Sant Benet (188.168 visitants), que és seguit pel Parc Natural del Montseny (146.057 persones) i pels Espais Naturals del Delta del Llobregat (143.566 visitants) (Diputació de Barcelona, 2018).

Quant al perfil del turista que visita la província de Barcelona, aquest es compon de gairebé un 60% d'homes i d'un 40% de dones d'una mitjana d'edat de 40 anys, principalment motivat per vacances i oci (67%), tot i que un 21% ho fa mogut per temes professionals.

El turista cultural, per la seva banda, desitja conèixer i gaudir de la identitat de la destinació turística, de la seva història, cultura i tradicions, i tenir una experiència única. És un consumidor exigent, hiperconnectat, amb un nivell d'estudis superior, amb una professió liberal o amb responsabilitat, i amb un sou per sobre la mitjana; per això gasta tres vegades més que el turista tradicional, el de sol i platja (Porras, 2018).

La Unió Europea va declarar el 2018 Any Europeu del Patrimoni Cultural, per tal de sensibilitzar la societat sobre la història i els valors europeus i reforçar el sentiment d'identitat comunitari, i, al mateix

Taula 1. Posició dels deu llocs d'interès de les destinacions Barcelona i Barcelona ciutat.

Top 10	Llocs d'interès	Visitants 2017	Destinació	Tipologia de turisme
1	La Roca Village	4.600.000	Barcelona destinació	Compres
2	Basílica de la Sagrada Família	4.527.427	Barcelona ciutat	Cultural i religiós
3	Park Güell	3.120.733	Barcelona ciutat	Cultural
4	Monestir de Montserrat	2.727.537	Barcelona destinació	Cultural i religiós
5	Viladecans The Style Outlets	2.600.000	Barcelona destinació	Compres
6	Museu del FC Barcelona	1.848.198	Barcelona ciutat	Cultural i esportiu
7	L'Aquàrium de Barcelona	1.626.193	Barcelona ciutat	Oci
8	Poble Espanyol	1.299.386	Barcelona ciutat	Oci
9	El Born Centre Cultural	1.190.762	Barcelona ciutat	Cultural
10	Casa Batlló	1.136.000	Barcelona ciutat	Cultural

Font: Informe de l'activitat turística a Barcelona 2017. Elaboració pròpia.

temps, posar en valor el patrimoni cultural com a element de progrés de la societat (Unió Europea, 2018). Per això, l'Agència Catalana de Turisme va declarar el 2018-2019 Any del Turisme Cultural, fent una proposta de múltiples opcions culturals per conèixer la cultura catalana, mitjançant el patrimoni, les tradicions, la gastronomia, els vins, etcètera. La missió de l'Agència Catalana durant aquests dos anys és la promoció del turisme cultural a través de l'organització de més de tres-centes accions en els mercats prioritaris elegits i comptant amb un pressupost de més de quatre milions d'euros, amb la finalitat principal de posicionar la cultura com a element diferenciador de la destinació Catalunya (Agència Catalana de Turisme, s. a.).

Per tant, turisme i patrimoni es necessiten mútuament; però no només per conveniència cal que vagin de la mà, sinó també perquè junts tenen molt més sentit, fan del territori i de la seva història un lloc acollidor i proper.

El turisme a Osona

Osona té una certa història turística, bàsicament per l'estiueig⁶ de barcelonins a diferents poblacions de la comarca, sobretot a partir del descobriment de les aigües termals.

L'estiueig arrelà amb força a diverses poblacions de la comarca, com ara Viladrau, Sant Julià de Vilatorrada, Taradell i Tona. El desenvolupament del ferrocarril per tota Catalunya i el descobriment de fonts i d'aigües terapèutiques a Tona permeteren obrir quatre balnearis —Ullastres, Codina, Segalés i Roqueta— i promogueren l'arribada d'estiuejants (Bigas, 2006).

La crisi del sector de la pagesia ha afectat des de fa temps Osona, conjuntament amb altres comarques catalanes. Per complementar la seva economia, des dels anys vuitanta del segle xx, el turisme se situa estratègicament com un element de desenvolupament per al món rural a Catalunya, sostenible i encarat a noves necessitats d'una societat cada vegada més urbana. A Espanya, són les comunitats autònomes les que ostenten les competències en turisme i, per tant, qui regula la normativa dels allotjaments de turisme rural i agroturisme. Encara que de forma tardana, si es compara amb la resta d'Europa, Catalunya és la primera en regular aquesta modalitat d'establiment turístic a l'estat espanyol el 1983.

Els establiments de turisme rural a Catalunya han tingut un creixement constant i han passat de 109 establiments el 1990 a 1.777 el 2007 i a 2.415 establiments el 2017. La seva evolució a Catalunya permet confirmar que el turisme rural ha crescut de forma progressiva, oferint una sortida alternativa als territoris de pagès. També ha estat resistent a la darrera crisi econòmica, perquè, si bé a l'inici del segle XXI el seu creixement interanual s'acostava al 12%, del 2008 al 2010 encara va créixer un 4%.

6. Segons Bigas (2006), *estiuejar* significa passar l'estiu a un indret diferent situat a certa distància d'on es resideix, i va ser una moda de la classe burgesa barcelonina a partir de mitjan segle XIX.

De fet, a Catalunya, els establiments de turisme rural i agroturisme han proliferat per les comarques del Berguedà, el Bages, Osona, el Solsonès, la Garrotxa, el Ripollès, el Pla de l'Estany i altres zones elevades de l'altiplà central i del nord de la Serralada Prelitoral, reformant antics masos per acollir el turista (Generalitat de Catalunya, 2009).

A Osona, per tant, el turisme rural ha pres importància en les darreres dècades com a allotjament en una comarca amb poca oferta. Ara bé, els reptes més importants d'aquesta tipologia d'allotjament són la seva professionalització, la digitalització dels establiments i el seu enfocament al turista internacional.

Catalunya, com a destinació turística de primer nivell, compta amb una mica més de tres mil allotjaments hotelers (312.249 places), 351 càmpings (271.425 places) i 2.415 allotjaments de turisme rural amb 19.038 places. El 2017, Osona té el 3,34% dels establiments d'allotjament turístic de Catalunya (comptant hotels, càmpings i turisme rural), tot i que, pel que fa a places d'allotjament turístic, Osona té encara menys pes, atès que suposa només l'1,04% del total català.

Osona té en el seu territori 48 hotels amb 1.902 places hoteleres, 9 càmpings amb 3.141 places i 136 allotjaments de turisme rural amb 1.197 places. L'allotjament d'Osona que té més pes en el total de Catalunya és el rural, amb una quota del 5,63% en el número d'establiments d'allotjament, situant-se com la quarta comarca catalana amb més allotjament rural, per darrera de l'Alt Empordà, el Berguedà i el Ripollès. Quant a places, suposa el 6,29% del total català, i pren la tercera posició en el llistat de comarques amb més places de turisme rural, per darrera del Berguedà (en primera posició) i l'Alt Empordà (Generalitat de Catalunya, 2017a).

Des de fa un temps hi ha els habitatges d'ús turístic, una nova modalitat d'allotjament turístic sorgida amb l'explosió dels negocis per internet i l'anomenada «economia col·laborativa». Segons consta en la Guia Oficial d'Establiments Turístics de Catalunya, a Osona n'hi ha cent trenta-vuit (Generalitat de Catalunya, 2019).

Aquesta poca oferta d'allotjament mostra Osona com un territori més de pas cap a altres destinacions turístiques, com per exemple els Pirineus. La comarca no té tampoc una tradició turística internacional destacable. Tot i això, Vic apareix a la Guia Michelin com a lloc turístic.⁷

7. La Guia Michelin digital d'Osona destaca com a llocs turístics de Vic la catedral de

Segons l'Observatori Socioeconòmic d'Osona (2017), el turisme a Osona tendeix al creixement en referència als llocs de feina, bàsicament impulsat per la restauració i l'hostaleria, però enfocats sobretot a la demanda interna i no a la turística. També ha crescut la recaptació de la taxa turística a Osona, que ha passat de 30.737,89 euros el 2013 a 37.522,95 euros el 2016, fet que mostra la tendència positiva de l'activitat turística. Tot i això, aquesta recaptació és purament testimonial, si el comparem amb les destinacions turístiques catalanes rellevants.

Osona dins el context turístic català

Tot i que el posicionament de Catalunya com a primera regió de l'estat espanyol en turisme internacional és innegable, no tot el territori té el mateix comportament. Tot el que denominem la Catalunya interior és un gran desert turístic en comparació amb el litoral, on sobresurten, amb força, les marques Costa Brava, Costa Daurada i Barcelona ciutat. Com a destinació urbana, la ciutat comtal s'ha posicionat com una de les metròpolis mundials més atractives a nivell turístic, situant-se en el sisè lloc de les ciutats europees més visitades i en el trenta-unè a escala mundial (Geerts, 2018).

A Catalunya, el turisme representa el 12% del PIB (Generalitat de Catalunya, 2017); a Osona, el PIB se situava en l'1,7% i generava uns mil dos-cents llocs de treball (*Nació Digital*, 2012).

Quant a la demanda, mentre la ciutat de Barcelona rep més de 12,07 milions de turistes, la província de Barcelona, sense el Barcelonès, ha allotjat 4,7 milions de turistes, que han generat uns 14,1 milions de pernотacions, i ocupa 7.304 emplaats (Diputació de Barcelona, 2018).

Dins de la mateixa província de Barcelona hi ha, doncs, un gran desequilibri turístic —d'oferta i demanda— entre la zona metropolitana, la costa i l'interior. L'atracció turística que ha aconseguit Barcelona massa sovint emboira el que té el voltant. Per Osona, com per a la resta de les destinacions properes a Barcelona, és un repte i, alhora, una oportunitat poder aprofitar aquest flux turístic; i encara ho és més diferenciar-se de la resta de territoris secundaris.

Sant Pere, el Palau Episcopal, el Museu Episcopal, el Temple Romà, l'Ajuntament, la plaça Major i, per altra banda, fora de Vic, el monestir de Santa Maria de l'Estany, l'església del monestir de Santa Maria i la Serra del Montseny.

També el que busca el turista en una destinació o altra és diferent. Mentre a Barcelona ciutat valora l'arquitectura, la cultura i l'entreteniment —per aquest ordre, per davant del transport públic i l'amabilitat de la gent—, a la resta de la província de Barcelona el que més valora el turista és el caràcter i l'amabilitat de la gent en primer terme, el transport públic i l'entorn natural en segon i tercer lloc, i la restauració i la seguretat ciutadana en les darreres posicions (Observatori del Turisme a Barcelona, s. a.). És molt important, doncs, mantenir aquest nivell de servei i amabilitat que busca i valora el turista, a més de conservar el medi natural i explotar turísticament les possibilitats de la gastronomia i dels productes alimentaris propers.

Els reptes de futur del turisme a Osona

El futur i el present del desenvolupament turístic d'Osona s'haurien de sustentar, bàsicament, en els seus recursos patrimonials i paisatgístics. En els recursos patrimonials perquè s'hi troben vestigis des de l'època prehistòrica fins al present (ibèric, romà i, fins i tot, industrial). Els tangibles, prou destacables en el cas de l'Esquerda, el conjunt medieval de Lluçà, el paisatge urbà amb el nucli històric de Vic i el conjunt arquitectònic de Rupit, per anomenar-ne alguns; i el patrimoni intangible, molt ric, per exemple, en llegendes i en mites de bandolers i bruixes. Intangible, insuficientment conegut i explotat turísticament, tot i els esforços que s'hi ha fet els darrers anys, com el Pla de Competitivitat Turística Boscos de Bruixes i Bandolers.

Els recursos paisatgístics d'Osona són àmpliament coneguts, però massa sovint poc aprofitats per a la indústria turística pròpia. D'acord amb Font (2004), Osona té un paisatge molt divers per ser un «pont biogeogràfic entre els Pirineus i el Mediterrani». És una comarca amb moltes facilitats pel senderisme, atès que és una plana voltada de muntanyes i altiplans. A llevant, es troba als peus del Montseny, les Guilleries, el Collsacabra i el Vidranès; i a ponent, està protegida pels altiplans del Moianès i el Lluçanès (Font, 2004).

El paisatge cultural d'Osona és fruit de la humanització històrica del medi natural. La natura i el paisatge es troben localitzats als sectors perifèrics de la plana, i el senderisme és una bona proposta turística, però no suficientment rendible a nivell turístic. Cal dir que, per exemple, les possibilitats de rutes de senderisme a les Guilleries estan més explotades des del sector de la Garrotxa que no pas des d'Osona.

El passat industrial de la comarca també és un bon atractiu turístic, i a Osona hi ha un exemple de posada en valor d'aquest patrimoni: el Museu Industrial del Ter. Aquest museu, més enllà de les seves funcions de difusió del tema industrial, també posa a disposició del visitant informació de la destinació Catalunya i tracta altres temàtiques d'interès organitzant exposicions temporals i esdeveniments puntuals. Per la seva voluntat de ser un museu representatiu del territori i de la societat s'ha convertit en un punt neuràlgic de la dinamització local i turística d'Osona.

En l'actualitat, en relació a les marques turístiques, Osona, conjuntament amb les comarques del Moianès, el Bages i l'Anoia, forma part de l'anomenada «Paisatges de Barcelona». Aquesta marca va ser creada per la Diputació de Barcelona el 2014 per substituir la de «Catalunya Central». La Diputació gestiona les submarques de «Paisatges de Barcelona», «Costa de Barcelona» i «Pirineus Barcelona»,⁸ sota la marca paraigua «Barcelona és molt més».

Dins aquest conglomerat de marques i aquesta nova realitat, Osona també té deures per fer. Diferenciar-se clarament i apostar per donar valor al turista seria una de les primeres estratègies a treballar.

A més, la importància de Vic, que és una capital de comarca amb un atractiu potent, també suposa un repte per a la mateixa comarca. Des del 2015, Vic té una nova marca turística pròpia de ciutat. «Vic, ciutat a la mesura humana» és el seu eslògan, i a nivell gràfic es representa amb una «V» arrodonida i harmònica⁹ (Ajuntament de Vic, 2015).

Disseny gràfic i eslògan de la marca turística de Vic

Font: Ajuntament de Vic, 2015.

8. També situada dins de la marca turística catalana «Pirineus».

9. El projecte de creació de la marca de Vic va ser capitanejat per la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, fruit d'un conveni amb l'Ajuntament de Vic, i en el tram final hi va intervenir un estudi de disseny i comunicació.

Del total de turistes que han visitat la ciutat de Vic el 2017, el 63% són nacionals i la resta, estrangers. El 84,5% dels turistes escullen Vic com a primera opció i un 60% hi tornarien, i 9 de cada 10 la recomanen. Vic es valora amb una nota del 8,1 sobre 10. Amb una estada mitjana de tres nits i una despesa mitjana de cent euros per dia, les principals activitats triades són la gastronomia, les passejades i el descans (Diputació de Barcelona, 2017).

El 2018, Vic també ha participat en l'any de turisme cultural, organitzat per l'Agència Catalana de Turisme. Aquest programa presenta Vic com una de les «ciutats amb caràcter que brillen amb llum pròpia».

El 2014 i el 2015 Vic es va postular per ser ciutat Unesco de la Gastronomia. Si bé la ciutat no va ser escollida, es va materialitzar un gran interès del sector privat per posicionar-se al costat d'una marca potent i destacar a nivell turístic. Ara bé, aquesta implicació del sector privat no va ser suficient. La implicació pública-privada juntament amb la de la ciutadania són essencials per portar a bon port projectes ambiciosos a mitjà i a llarg termini com era aquest.

A nivell cultural, tot i no haver-hi cap monument declarat Patrimoni de la Humanitat per la Unesco, la comarca està ben equipada. Disposa d'una desena de museus, centres i col·leccions, com la Casa Museu Verdaguer, l'Espai Montseny, el Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses, el monestir de Sant Pere de Casserres, el Museu del Ter, el Museu Arqueològic de l'Esquerda, el Museu d'Art de la Pell, el Museu Episcopal de Vic, el Museu de la Torneria i el Museu del Coure. Ara bé, pocs d'aquests museus estan equipats amb una web amb informació completa en diferents idiomes i amb possibilitats d'interacció sincrònica o de xarxes socials.

Dins aquest mosaic d'oferta i possibilitats, l'estratègia conjunta i el treball entre sector públic, privat i ciutadania és bàsic per conèixer com es vol projectar Osona a l'exterior, quina identitat turística vol tenir la comarca i quin relat vol oferir. Apostar per la identitat i la creació de producte el més diferenciada i autèntica possible, aquell atractiu que Osona té i que difícilment ho trobaràs arreu, és una de les claus per diferenciar-se amb les altres comarques i ser un punt d'atracció turística.

Comptar amb professionals en el desenvolupament, la gestió i la promoció turística és també essencial per a la destinació turística, així com prioritzar quines accions s'han de fer. Aquí s'han fet esforços im-

portants amb Osona Turisme i el Pla Estratègic de Turisme d'Osona (2010-2014), però la carrera és de fons i a llarg termini, i s'hi ha de continuar treballant.

A més, com a oferta turística, no només s'ha de sortir als primers llocs dels buscadors d'internet més destacats, com ara Google, sinó que la web 2.0 i 3.0 i la generació de contingut feta pels turistes a les xarxes socials estan revolucionant el turisme. El coneixement del turista i la gestió de gran quantitat de dades és un altre dels grans reptes del turisme a casa nostra. Per tant, no tenir en compte aquests nous elements en la difusió, la venda i també la creació de l'oferta turística, relega la destinació a una posició de desavantatge respecte de les altres.

I per acabar, crec que el repte més important és situar el turisme com una peça estratègica per a la comarca d'Osona. Cal preguntar-se en primer terme si Osona vol ser realment turística. Si la resposta és afirmativa, cal saber quin tipus de turista vol acollir i quin model turístic vol desenvolupar.

Referències bibliogràfiques

- Agència Catalana de Turisme (s. a.). *Any del Turisme Cultural 2018 i 2019*. <<http://www.catalunya.com/que-fer/descobreix/any-del-turisme-cultural>> [Consulta: 2 març 2019].
- Ajuntament de Vic (2015). *Vic, ciutat a la mesura humana*. <<https://www.vic.cat/news/201cvic-ciutat-a-la-mesura-humana201d>> [Consulta: 2 març de 2019].
- Bayón Marín, F. et al. (1999). *50 años del turismo español. Un análisis histórico y estructural*. Madrid: Editorial Centro de Estudios Ramón Areces.
- Bigas, Marc (2006). «L'estiueig a la comarca d'Osona». *Revista d'etnologia de Catalunya*, núm. 28, p. 126-127. <<https://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/49489>>.
- Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya (2017). *Museus 2030. Pla de museus de Catalunya*. <http://cultura.gencat.cat/web/content/sscc/pla-museus-2030/documents/PMC_web.pdf> [Consulta: 2 març 2019].
- Diputació de Barcelona (2017). *Perfil i hàbits dels turistes a Vic 2017. Informe de resultats*. <https://www.victurisme.cat/fitxers/copy_of_2017_in_Vic.pdf> [Consulta: 3 març 2019].

- Diputació de Barcelona (2018a). *Activitat turística a la Destinació Barcelona 2018. Dades 2017*. <<https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/infografia-destinaciobcn2018-cat.pdf>> [Consulta: 3 març 2019].
- Diputació de Barcelona (2018b). *Activitat turística a la Destinació Barcelona 2018*. <<http://media.diba.cat/diba/labturisme/entorn/2018/index-cat.html>> [Consulta: 6 març 2019].
- Diputació de Barcelona (2018c). *Indicadors turístics a l'Entorn de Barcelona 2018*. <<http://media.diba.cat/diba/labturisme/2018/>> [Consulta: 6 març 2019].
- Font i Garolera, J. (2004). *Osona: la terra i la gent*. Vic: Eumo Editorial.
- Font, X. (2019). «Smart sustainable tourism (or how technology will now save us from our own stupidity)». *TotCETT*, núm. 37, p. 19.
- Geerts, W. (2018). *Top 100 City Destinations 2018*. <<http://xurl.es/ppi-eeo>> [Consulta: 9 març 2019].
- Generalitat de Catalunya (2009). *Atles del Turisme a Catalunya. Mapa nacional de l'oferta i els productes turístics*. <<http://www.ub.edu/mapaturismecat/ARTS/000.html>> [Consulta: 9 febrer 2019].
- Generalitat de Catalunya (2017a). *Anuari estadístic de Catalunya. Allotjaments turístics. Establiments i places. Per tipus. Comarques i Aran, àmbits i províncies*. <<https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=540>> [Consulta: 9 març 2019].
- Generalitat de Catalunya (2017b). *Turisme. Departament de la Vicepresidència i d'Economia i Hisenda*. <<http://economia.gencat.cat/ca/ambits-actuacio/economia-catalana/trets/estructura-productiva/turisme/>> [Consulta: 15 febrer 2019].
- Generalitat de Catalunya. (2019). *Guia oficial d'establiments turístics. Habitatge d'ús turístic. Osona*. <<http://xurl.es/17qv9>> [Consulta: 15 febrer 2019].
- International Council on Monuments and Sites [ICOMOS] (1999). *Carta Internacional del Turismo Cultural. La Gestión del Turismo en los sitios con Patrimonio Significativo*. <https://www.icomos.org/char- ters/tourism_sp.pdf> [Consulta: 28 novembre 2018].
- «L'activitat turística a Osona genera 1.200 llocs de treball i l'1,7 del PIB». *Nació Digital*, 2012. <<https://www.naciodigital.cat/osona/noticia/34864/activitat/turistica/osona/genera/1200/llocs/treball/pib>> [Consulta: 12 febrer 2019].
- Llonch, N.; Coma, L.; Conill, M. (2017). «Turismo cultural, antecedentes, consagración y democratización». A: Coma, L.; Santacana, J.

- (coord.). *Ciudad educadora y turismo responsable*. Gijón: Ediciones Trea, p. 85-103.
- Mateos Rusillo, Santos M. (2008). «Hacia una comunicación global del patrimonio, o cómo potenciar su uso fomentando su preservación». A: Mateos Rusillo, Santos M. (coord.). *La comunicación global del patrimonio cultural*. Gijón: Ediciones Trea, p. 19-52.
- Observatori del Turisme a Barcelona (s. a.). *Informe de l'activitat turística a Barcelona 2017*. <https://ajuntament.barcelona.cat/turisme/sites/default/files/informe_act_tu_2017_complet_1.pdf> [Consulta: 12 febrer 2019].
- Observatori socioeconòmic d'Osona (2017). *Informe de conjuntura socioeconòmica d'Osona*. <<http://www.sobrevia.com/devel/observatori/arxius/INFORME%20CONJUNTURA%201r%20semestre%202017.pdf>> [Consulta: 15 febrer 2019].
- Pérez de las Heras, M. (2004). *Manual del turismo sostenible: Cómo conseguir un turismo social, económico y ambientalmente responsable*. Madrid: Mundi-Prensa.
- Pérez Mateo, S. (2019). «Vega-Inclán y las Casas Museo: un concepto inédito del turismo cultural en la España de Alfonso XIII». *Cuadernos de Turismo*, núm. 42, p. 421-445. <<https://doi.org/10.6018/turismo.42.19>> [Consulta: 15 març 2019].
- Porras, Carmen (2018). *España, entre los países con más recursos para liderar el turismo cultural* | Economía. <https://www.hosteltur.com/128392_espana-paises-recursos-liderar-turismo-cultural.html> [Consulta: 2 març 2019].
- Ramos Lizana, Manuel (2007). «Breve historia del Turismo». A: Ramos Lizana, M. *El turismo cultural, los museos y su planificación*. Gijón: Ediciones Trea, p. 24.
- Ribas i Comas, Miquel (2013). *De la Societat d'Atracció de Forasters a Turisme de Barcelona: un segle d'història*. <https://www.turiski.es/wp-content/uploads/2013/09/Societat_forasters-1908-2008.pdf> [Consulta: 15 febrer 2019].
- Santacana, Joan; Coma, Laia (2017). «Unas palabras introductorias». A: Santacana, Joan; Coma, Laia (coord.). *Ciudad educadora y turismo responsable*. Gijón: Ediciones Trea, p. 19-22.
- Santacana, Joan; Coma, Laia (2017). «El marco ético, teórico e histórico». A: Santacana, Joan; Coma, Laia (coord.). *Ciudad educadora y turismo responsable*. Gijón: Ediciones Trea, p. 85-108.
- Torres, A. (2017). «Turismo sostenible: de la necesidad a la competi-

- vidad». A: Santacana, Joan; Coma, Laia (coord.). *Ciudad educadora y turismo responsable*. Gijón: Ediciones Trea, p. 109-121.
- United Nations Environment Programme and World Tourism Organisation [UNEP & UNWTO] (2005). *Making Tourism more sustainable: A Guide for Policy Makers*. <www.unep.fr/www.world-tourism.org> [Consulta: 15 març 2019].
- Unió Europea (2018). Año Europeo del Patrimonio Cultural 2018 | European Year of Cultural Heritage. <https://europa.eu/cultural-heritage/about_es> [Consulta: 22 març 2019].
- UNWTO (s. a.). Entender el turismo: Glosario básico. <<http://media.unwto.org/es/content/entender-el-turismo-glosario-basico>> [Consulta: 12 desembre 2018].
- UNWTO (s. a.). Sustainable Development of Tourism. <<http://sdt.unwto.org/es/content/definicion>> [Consulta: 15 febrer 2019].
- UNWTO (2017). Panorama OMT del turismo internacional. <<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419043>> [Consulta: 2 desembre 2018].
- UNWTO (2018). Panorama OMT del turismo internacional. <<https://doi.org/10.18111/9789284419890>> [Consulta: 2 desembre 2018].
- Vera Rebollo, J. F.; López Palomeque, F.; Marchena Gómez, M.; Anton Clavé, S. (2011). *Análisis territorial del turismo y planificación de destinos turísticos* [en línia]. Valencia: Tirant lo Blanch.
- Via Michelin. Turismo en Vic. <<https://www.viamichelin.es/web/Lugares-Turisticos/Lugares-Turisticos-Vic--Barcelona-Espana>> [Consulta: 15 febrer 2019].

Existeix el patrimoni immaterial?

Jaume Ayats

Universitat Autònoma de Barcelona
i Museu de la Música de Barcelona

Amb aquest escrit volem tractar dels reptes de construir la memòria, i, més concretament, de què podem fer al voltant d'això que actualment en diem patrimoni immaterial. Vull agrair a l'Ateneu de Vic i a la Fundació Antiga Caixa Manlleu d'haver-me empès a posar sobre la taula algunes de les reflexions per al debat posterior, reflexions que he anat bastint en els darrers anys, amb el risc d'exposar només obvietats per tothom sabudes, i que he organitzat en vuit punts.

1. Mancances a l'entorn de la noció «patrimoni» traslladades a la de «patrimoni immaterial»

«Patrimoni» ha estat pensat a partir dels objectes materials. Quan fem servir la noció, encara ens hi pesa molt la idea de tresor o de monument, d'element tangible i perdurable (perdurable malgrat el que veiem al Museu Nacional del Brasil o, ara mateix, a Nôtre-Dame de París), que segurament s'ajusta més que res a la imatge de la pedra. I no entraré en el que en un altre text —a la revista *Caramella*— ja fa anys que vaig qualificar de «la dictadura de la pedra vista», en contrast amb la indigència a la qual ha quedat condemnada la tàpia, per exemple.

La qüestió és, doncs, si la noció de patrimoni està fonamentada en allò material, comprable i vendible, ¿què en fem de l'acció? Què en fem del saber, del saber fer, del dir i del representar? L'activitat a la qual adjudiquem un valor cultural, però que és lluny dels objectes, ¿ha de ser presentada sota el mateix concepte de patrimoni? Diria que estarem d'acord que aquest fer i dir queda «als marges dels marges» de la noció de partida. Per molt que sigui «un llegat del pare» i per això volem usar patrimoni.

Tots els rituals i sabers actius de la vida estan lligats a aquestes activitats: de les feines a les festes (quant a fer); de la religió al cos, al gènere, al tracte amb la natura, a la imaginació o als acudits (quant al saber, dir i representar). Tenim el rastre de l'activitat enfront de l'objecte, Heràclit enfront Parmènides, si em deixeu fer servir una simplificació de posicions filosòfiques clàssiques. Sabem prou bé que la transmissió (tradicció, que ve de «trudere») és com el riu, és allò que s'esdevé i que no té fixació en cap mena d'objecte. I la societat és bàsicament això: el saber, el fer i el dir lligats a la memòria (i a la desmemòria). El gest i el so se situen exactament en aquest pla de l'activitat.

2. Preservar allò evanescent?

La segona qüestió és com podem preservar allò que és evanescent, que és essencialment contingent (malgrat que el material, darrera l'aparència de tangible i perdurable, també sigui prou contingent). Tot el patrimoni és, d'alguna manera, llegat, és només rastre o petjada d'un temps esvaït, és només gest que es transforma en llegat. Però mentre allò més material es pot dipositar, mirar de conservar, donar-vendre-comprar, allò immaterial comporta un problema de preservació. Seria enginyós oposar al patrimoni (al llegat del pare) un inventat «matrimoni», però aquest mot ja està ocupat, almenys de moment: ha quedat relegat a un altre sentit, tot i que seria ben ajustat a una lògica desdoblada.

3. La falsa solució del «patrimoni immaterial»

Doncs sí, davant del repte de valorar positivament les activitats i sabers evanescents, s'ha trobat una solució que resulta falsa des de la proposta: «patrimoni immaterial». A allò pensat com a material li hem afegit un adjectiu que en desmenteix la imatge principal. Un adjectiu que ja d'entrada situa la realitat que el porta en una situació inferior, ja que quan es parla de «patrimoni» a seques, no cal ni dir que és el «material» (el «de veritat», com si no calgués ni dir-ho ni adjectivar-ho). Així doncs, hem formulat una definició negativa i impròpia, que és el resultat de la nostra incapacitat per formular-ne una de positiva. No patiu, no és cap excepció ni novetat, sinó que és una manera clàssica d'actuar des d'una cultura fonamentada en pensar el ser i l'objecte i, alhora, molt poc capaç de pensar en el fer i l'esdevenir. No és en va que maldem per sortir de molts segles d'idealismes que,

paradoxalment, han consolidat els objectes, han reïficat la realitat quotidiana i la ideal.

D'això se'n diu objectivar o substantivar (com ens va ensenyar Wittgenstein): fer objecte d'allò que no n'és, fixar el que és un rastre en la corporalització d'un objecte. En definitiva, aplicar a l'acció el pensament i el tractament que abans hem aplicat als objectes. I amb això hem aconseguit fer proliferar una munió d'objectes descontextualitzats i novament construïts. D'aquí venen l'esforç de preservació de l'activitat en forma d'escrits, de fotografies, d'enregistraments sonors i de filmacions audiovisuals. Allò que Jacques Cheyronnaud, ja a principis dels 1990, ens insistia a aclarir que eren miniaturitzacions simplificades d'uns moments de la realitat transformades en objectes que ens fessin pensar que podien substituir del tot la realitat: una entelèquia que serveix més per sacralitzar que no pas per entendre.

I d'aquí se'n desprèn la gran dèria institucional de posar el segell de valor i de qualitat a aquesta objectualització, i a desplegar una tirallonga de conceptes buits que, en aparença, la legitimin i l'argumentin. La Unesco i les declaracions dels patrimonis materials i immaterials van del tot en aquesta direcció, en alguns casos amb resultats letals, ja que en resulten afectades les mateixes activitats d'uns grups socials que es veuen desproveïts, per part de les institucions, de la capacitat de gestió i de les eines d'argumentació d'aquella activitat que fins aleshores era seva i només seva. Crec que és el cas de la Patum de Berga.

Hi ha altres solucions, o era un procés inevitable? Jo crec que hi havia altres solucions, ja començant per la denominació: potser n'hauríem pogut dir «patrimoni actiu» o, encara millor, «memòria en acció». Però no siguem il·lusos; ja ha quedat consolidat «patrimoni immaterial», amb tot el que representa.

4. La memòria descarnada

Tot fent camí ha aparegut una altra de les nocions decisives: memòria. Massa sovint imaginem la memòria sota la idea de conservació o preservació, sense tenir prou en compte que també l'hem d'imaginar com a oblit, selecció, ressituació de la narrativa, refuncionalització (seguint Paul Ricoeur). Quan activem el dispositiu d'objectualitzar un rastre d'antiga activitat, molt fàcilment activem (inventem) la memòria d'un nou objecte, havent-ne eliminat els subjectes que en deixaren el rastre. I això també passa amb el patrimoni material.

Deixeu-me'n evocar un parell d'exemples, arriscant-me a ser injust amb alguns dels seus promotors. A Vic, les adoberies (o podríem també agafar algunes de les fàbriques vora el Ter) actualment poden ser patrimonialitzades com a arquitectura i com a espai de cultura, fins i tot de les tècniques de producció, però deixant de banda tot el barri de la Calla, amb els corresponents entramats socials, persones amb conflictes econòmics i de classe, de gènere, d'edats, d'orígens, de salut i de maneres de fer... És fàcil —potser em titllaran de populista!— reclamar que les adoberies (o les fàbriques) atenguin a aquest doll humà que les va fer funcionar i habitar durant segles. I que tenia un saber, un fer i una cultura que, precisament, han deixat el rastre de les adoberies.

Un altre cas que visc més de prop: fer llibres i patrimoni de les cançons sense tenir en compte com les sentien i vivien unes persones enmig de circumstàncies sovint doloroses i dures. Ho ha resultat, des d'un enfocament particular, Jordi Castellví en el seu llibre sobre les cançons dels molins paperers, narrant, des d'una posició evocadora i des de la distància, les feines de les dones, els patiments i les lluites de gènere i de classe. Ell ho recrea sabent els «perills» d'una via que es podria qualificar d'artística, però que pot ser molt més reveladora de les circumstàncies del moment, com tant bé han sabut fer alguns amb la tècnica dels documentals.

5. La memòria com a repte: les memòries incòmodes

De què fem memòria? Per què això i no allò? Com en fem memòria? Ja sé que són qüestions complexes i que ara només podem suggerir i deixar-les per respondre en cada cas concret. Ara bé, si no les formulem (o fem veure que no cal formular-les) ens estem deixant rossolar pel pendís d'allò que està decidit sense la nostra participació. I això val tant per al patrimoni material com per a l'immaterial. Les forces hegemòniques, transparents i altament coercitives, actuen sense que nosaltres ni tan sols ens n'adonem. És exactament la definició de poder.

Deixeu-me'n evocar alguns exemples, que, no ho nego, tenen certa intenció provocativa; a veure si així removem una mica l'aire massa quiet, ben poc ventilat, que crec que ens envolta. Jo vaig treballar els cants a fàbriques i tavernes de la conca mitjana del Ter (amb el Museu del Ter de Manlleu). Era un tema inèdit, deixat de banda i, en boca també d'alguns historiadors, ben poc interessant per entendre els grans fenòmens que els preocupaven (sobretot l'economia i el conflic-

te social). Remar contracorrent costa més; però la sorpresa s'esdevé quan des de les situacions de cantar es contribueix clarament a fer entendre diversos perquès i coms també de l'economia i del conflicte social, a més de qüestions de gènere, de sociabilitat i d'expressió personal.

Només cal llegir alguns escrits i entrevistes d'Eudald Carbonell per entendre, com molt bé explica, que els humans som descendents —i permeteu-me, per les presses, la lleugeresa dels qualificatius— d'uns individus maltractadors, assassins, genocides, violadors i caníbals (en conceptes, és clar, actuals, que no del temps). Quantes vegades heu trobat en les exposicions, en els museus d'interpretació d'un jaciment o d'un territori, l'ús clar i documentat d'aquestes característiques atribuïdes als pobladors antics d'aquell lloc? Sovint n'expliquem tècniques de producció i d'economia, i lleugeres aproximacions a l'organització social, o potser les malalties, però evitant els temes que són dolorosos i xocants per a la societat actual. Estem fent el que pertoca? O estem presentant una idealització d'allò que considerem positiu de les societats antigues al preu d'amagar allò que ens les faria desagradables i incòmodes?

El Museu Episcopal de Vic ha presentat la magnífica exposició *Oliba Episcopus* (tot un luxe que cal encoratjar; i cal felicitar l'equip que ho ha fet possible!). No m'entretindré ara a elogiar-ne la gran qualitat (només vull dir que ja hi he passat dos dies!), sinó que vull imaginar coses que no hi són explicades. Aquella època és coneguda a tota Europa per ser especialment convulsa per la corrupció en el comportament de molts religiosos (simonia, vinculacions al poder polític per a benefici propi o familiar, etcètera), i això no apareix en l'estàndard d'exposició que habitualment plantegem. Tampoc hi ha cap detall que deixi entendre que en aquells segles els sacerdots i els bisbes es casaven i tenien fills (la prohibició va trigar encara força anys). I ens queda la pregunta més casolana: sabem si el bisbe Oliba estava casat? Va tenir fills? O potser el seu vincle amb els monestirs de Cuixà i Ripoll el van apartar d'aquesta via? Seria molt il·lustrador tractar-ho, encara que fos per dir que ho ignorem.

Hi podríem anar afegint més narratives incòmodes, com ara els dobles bisbats arrians i catòlics, que fa poc han estat ben documentats arqueològicament a Barcelona (com cal situar Cinidi, primer bisbe documentat a Vic, entre arrians, catòlics i semiarrians?). I no cal ni dir, per exemple, els mites, els cavallers i les epopeies del món feudal que

tan bé van de simplificar per museïtzar, malgrat la sovint poca base històrica que tenen, com la Reconquesta, imaginada posteriorment.

En definitiva, tot plegat només serveix per dir que les memòries que construïm i les històries de la història són sempre present i futur, no pas passat: digues què vol aconseguir i entendràs com crea la història. La memòria construeix poder i hegemonia, no és cap secret. És una acció individual, però que es fa a través d'una funcionalitat col·lectiva. És el grup qui crea memòria i rememora per construir allò que en direm «la Memòria». I aquí s'hi barregen tots els valors, conflictes i situacions de la vida actual i de les voluntats de projecció del futur per crear identitat i etnicitat de classe o de grup. Per què considerem les sardanes «tradicionals» si van crear-se al mateix moment històric del «futbol», que ningú ha considerat fins ara «tradicional»?

6. La gestió pública de la memòria i com es creen els valors

Però la gran novetat moderna és com les administracions públiques, de les locals a les mundials, han incrementat decisivament la intervenció en la gestió —i, per tant, en el control— de la memòria fins a nivells micro, gairebé individuals. Això ha desenvolupat a molt alt nivell les tècniques, els procediments administratius i els arguments que permeten reorientar i ressignificar la memòria, o reduir-la, o hiperbolitzar-la, o fins esborrar-la. La gestió pressupostària (sobretot amb els límits de pressupost) i una suposada legitimitat de decisió, argumentada sobre un model general de representació democràtica, fan la gran feina.

La via fàcil a l'hora de crear valors és, primer, acceptar les hegemònies de poder i d'argumentació més comunes en l'entorn social —generalment les més arrelades en un passat indiscutit— com si es tractés d'elements naturals. Així es consoliden les grans narratives (com la que dona per entès que el romànic és l'art de Catalunya i que les seves pedres han de tenir prioritat sobre els retaules barrocs i, encara més, dels romàntics) que s'activen per consolidar determinats monuments i tresors. Segonament, acceptar que tothom hi pot dir la seva sense haver de formar-se ni d'informar-se sobre les conseqüències de cada decisió: així, el polític, representant d'una imatge idealitzada de poble, pot decidir, malgrat no disposar d'una mínima formació en la qüestió. Aquest aspecte afavoreix el denominat relativisme innocent, el que sota una aparença democratitzadora de poder-ho decidir tot, acaba reforçant les posicions més hegemòniques i tradicionals. I en tercer

lloc, el pes que sota la cobdícia econòmica o l'èxit universal s'acaba atribuïnt a l'espectacularitat i a la superficialitat (seguint els corresponents exemples televisius o mediàtics).

La via difícil, la del dubte i del treball des d'una revisió crítica continuada, implica molta més feina i dedicació. És la del relativisme relatiu per decidir —amb els dubtes que sigui i els canvis d'orientació que calgui— què volem ser i, consegüentment, què ens convé fer.

7. La batalla amb els responsables i les decisions pràctiques

La batalla es produeix, doncs, d'una banda, amb els representants polítics de les administracions i, de l'altra, amb responsables tècnics no sempre gaire preparats en pensament social i, sovint, captius d'un currículum ocult (o sigui, d'uns conceptes i d'uns valors arrelats, que actuen de manera automàtica sense que calgui ni pensar-los). I, afegim-hi, és clar, els marges de gestió limitada de què disposen i els equilibris econòmics. Equilibris d'agents i de poders.

Ara bé, cal que siguem pragmàtics i possibilistes. Joestic convençut que fan més feina les petites coses ben fetes que no quan volem abordar grans projectes que, ben sovint, no són remodelables. Seria privilegiar una actitud de sostenibilitat i de reorientació o de reciclatge atent. Per exemple, al Museu de la Música maldem per posar memòria encarnada a cada instrument que volem destacar. No es tracta —com massa fàcilment argumentem— de ser interdisciplinaris, el que cal és ser capaços d'una avaluació global.

8. Reptes i propostes a Osona

I per acabar caldrà obrir el debat sobre les circumstàncies que ens trobem a la comarca. Per encetar-lo, he mirat d'agrupar en paquets —no gaire coherents— les possibles activitats entorn d'aquesta memòria en acció. Vegem-ho:

- Segons feines o dedicacions: rural, industrial, artesana, comercial botiguera, religiosa, professions liberals, propietaris o rendistes, i dedicacions a la família i a serveis. Estan prou ben estudiades les feines rurals, industrials i artesanes antigues, però molt menys les corresponents contemporànies; la comercial botiguera està molt menys estudiada, i també tenen una gran manca d'estudi la dedicació religiosa, la de professions liberals i

les dedicades a la família i als serveis; els propietaris i rendistes rarament han estat observats a la comarca des d'un punt de vista antropològic i social. Tot això té a veure amb les idealitzacions que es van fer de les feines rurals i, anys després, de les artesanes i industrials, i amb la manca d'encant que ha tingut la dedicació comercial. La religiosa s'ha deixat en mans de la institució catòlica, que no ho ha estudiat sociològicament ni antropològica. Les professions liberals i els serveis han tingut també poc encant (a més de ser molt més minoritaris fins a èpoques ben recents). Els propietaris i rendistes, crec que també estan molt mancats d'un estudi específic. I les dedicacions a la família, molt majoritàriament femenines, han quedat molt a l'ombra del domini masculí.

- Segons classe social: és una consideració transversal vinculada a cadascuna de les feines anteriors.
- Segons gènere o segons edat: igualment són dues consideracions transversals a cadascuna de les feines anteriors. Han estat aspectes històricament força menystinguts i, a vegades, especialment difícils d'observar, sobretot en la distància històrica.
- Segons origen i dins dels moviments de població: un aspecte també prou transversal a les feines i molt poc treballat. Els estudis privilegien una visió estable o estàtica de la població de la comarca sense tenir en compte els constants moviments, a èpoques ben massius (evoquem la gran immigració gascona com a exemple), que arriben a canviar els models socials o lingüístics, o de producció. Osona és feta de gent d'orígens ben diversos, però una certa imatge tòpica d'identitat la vol presentar amb molta continuïtat i estabilitat.
- Segons activitats rituals i activitats expressives (aquí hi incloc des dels rituals religiosos i festius fins a l'esport i el joc —que cal no confondre— i a l'associacionisme, la ciència i l'art): és un altre dels elements transversals. Estava molt poc estudiat, però en els darrers anys s'ha fet un gran avenç.

En conjunt, l'estudi a la comarca de la memòria i l'acció no està gens malament, sobretot en comparació amb altres comarques catalanes i països veïns. Tenim una llarga tradició d'estudi i déu-n'hi-do l'esforç que hem fet de posar-nos al dia (tot i que potser encara amb massa inèrcies). Ara bé, probablement l'esforç d'estudi no s'ha trans-

format ni de bon tros en un resultat de comunicació per al conjunt de la població (o per a sectors amplis). Crec que el saber sobre aquestes temàtiques encara queda reduït a un sector molt minoritari del cos social, i sap greu que no estiguem aprofitant prou la notable potència d'acció i de transformació d'imaginari que tenim a l'abast.

En qualsevol cas, tenim el got ben bé mig ple, i ara cal no desaproveitar l'aigua que tant costa d'aplegar. El patrimoni immaterial, probablement, no existeix. Però necessitem saber comunicar com podem construir la nostra memòria compartida i la nostra capacitat d'acció, perquè és la via més important per construir el consens i el debat social, allò que en diem les identitats i allò que determina els imaginari del futur.

Osona: el patrimoni cultural, des del públic.

Crònica d'un debat

Pere Casas

Tècnic del Museu del Ter i assistent a la jornada

Finals de novembre del 2018. Tarda fresca i de pluja fina. Les campanes toquen les quatre i amb puntualitat s'inicia la cinquena edició de la jornada Osona Debats, enguany dedicada al patrimoni cultural. Només d'asseure'ns, i després de la benvinguda de l'Àlex Garrido (alcalde de Manlleu i membre del patronat de la Fundació Antiga Caixa Manlleu), el coordinador de les jornades, en Carles García, ens avisa que parlar de patrimoni pot donar per a molt. També alerta que, malgrat que la jornada està dedicada «exclusivament» al patrimoni cultural i, per tant, queden al marge altres patrimonis com el natural, continua sent ambiciós dedicar només una tarda a tractar un tema tan ampli, i més si el concepte mereix oportunes reflexions i revisions com les que es pretenen abordar.

També s'explicita que no pretén ser una jornada «enciclopèdica» que tracti sobre les categories del patrimoni cultural, sinó que, sobretot, es centra en la manera d'afrontar la gestió del patrimoni cultural osonenc. Entre totes les qüestions que podem considerar patrimoni cultural, òbviament s'havien escollit alguns temes i uns especialistes respectius per tractar-los. El mateix Carles García (museòleg i director del Museu del Ter) parlaria de patrimoni i identitat a Osona, centrant-se en els casos del patrimoni rural i industrial tan característics de la comarca. Maria Ocaña (directora del Museu Arqueològic de l'Esquerda) es centraria en els museus d'Osona, sens dubte una de les institucions garants de la custòdia del patrimoni a la comarca. L'important patrimoni arqueològic de la comarca es tractaria de la mà d'Imma Ollich, arqueòloga i professora honorífica de la Universitat de Barcelona. De la relació, sincera o de conveniència, entre turisme i patrimoni en parlaria Mercè Colom, directora de la formació en línia i semi-presencial del Campus de Turisme, Hoteleria i Gastronomia CETT-UB.

Finalment, el darrer patrimoni a tractar, amb el dubte de la seva «existència», seria l'immaterial. Jaume Ayats, (de la Universitat Autònoma de Barcelona i director del Museu de la Música de Barcelona), era l'encarregat de fer una dissertació del concepte «patrimoni immaterial».

Les diferents qüestions tractades amb expertesa durant la primera part de la jornada, i que les podeu rellegir de la mà dels seus autors en els capítols precedents, varen tenir un retorn en forma de debat després de la pausa berenar. Dirigit per Jordi Vilarrodà, periodista i cap de secció de cultura d'*El 9 Nou*, els cinc ponents varen fer gaudir el públic de l'Auditori Fundació Antiga Caixa Manlleu d'un debat que a continuació, passades unes setmanes i en qualitat d'assistent, pretenc resumir tot ressaltant-ne algunes de les idees que em van semblar més rellevants.

Hem canviat la manera de veure el patrimoni?

Tan bon punt es va iniciar el debat, la primera qüestió tractada va ser sens dubte una de les més interessants. «Hem canviat la manera de veure el patrimoni?», va ser la pregunta formulada per en Jordi Vilarrodà. La Maria Ocaña, posant com a exemple la seva experiència i trajectòria, va afirmar que sí, que tal com s'havia explicat en la primera part, el patrimoni té molt a veure amb la gent, l'entorn, i que fa més de trenta anys, quan varen començar amb el projecte de l'Esquerda, es valoraven molt els «tresors» o, en el seu cas, els fragments localitzats en el jaciment. Avui en dia, després de trenta anys, en el nou projecte de museu, el que intenten és posar de manifest com vivia la gent de l'Esquerda. És a dir, l'objecte ja no està al centre del debat, sinó que ara hi col·loquen les persones. En la mateixa línia, Jaume Ayats va emfasitzar aquest canvi en la mirada, exemplificat per la Maria, insistint en la importància que donem avui al «fer i el saber». Un canvi en la mirada actual vers el patrimoni, acceptat per tots els ponents, així com la sensació que «el patrimoni es va fent» —«en permanent construcció», va afegir l'Imma Ollich, i molt relacionat, com va explicar en Carles García, amb la identitat, que va definir com a calidoscòpica i, per tant, «en un moviment constant que també afecta el patrimoni».

La memòria no és passat!

En consonància amb aquesta qüestió, l'Imma Ollich va expressar estar molt d'acord amb una afirmació d'en Jaume Ayats, quan certificava

que «la memòria no és passat!». L'Imma va insistir que li havia agradat la frase i la va traslladar a la seva experiència a l'Esquerda, on, efectivament, ara centren «molts esforços en explicar la vida quotidiana de fa centenars d'anys, però evidentment des de la nostra perspectiva» i, per tant, en certa manera, «tergiversada», va concloure. En aquest punt, va deixar anar un sospir i va dir en veu alta: «No sé si ho estem fem bé». La resposta va ser instantània. En Jaume Ayats va al·legar que «és impossible fer-ho d'una altra manera» i va afegir que «qui vulgui passar-ho en termes absoluts, és una ficció d'imaginar-te una divinitat». Tots els ponents van estar-hi d'acord i es va posar l'accent en la metodologia de treball, les tècniques i, sobretot, en el rigor, essent conscients del fet inevitable d'interpretar. Per tant, el debat retorna a la gent, al saber fer i, per damunt de tot, hi ha la importància, imprescindible, de fer-ho amb rigor.

Un rigor que no ha d'anar dirigit exclusivament a un tipus determinat de públic, sinó que, com va advertir en Carles García, «un tema no es pot explicar de la mateixa manera a nens de deu anys, adolescents de divuit o un adult interessat en la temàtica. Per tant, hem de buscar recursos diferents però intentant mantenir el rigor». I va concloure l'explicació amb l'exemple de l'experiència teatral del Museu del Ter, on any rere any es tracten qüestions vinculades amb el patrimoni i on amb el llenguatge dramàtic es vol arribar a un públic determinat, però sempre intentant mantenir el rigor.

Rigor intel·lectual, patrimoni i turisme

El teatre i el llenguatge dramàtic van donar pas al relat i, altra vegada, es va donar la coincidència unànime de la importància d'aquest, sempre de la mà de la severitat. La Mercè Colom va transmetre molt bé la importància d'aquest binomi per allunyar-se dels «parcs temàtics» i aconseguir una bona sintonia entre turisme i patrimoni. En la seva intervenció prèvia ja ho va fer, però durant el debat va insistir en el fet que no tot el patrimoni ha de ser turístic i, en aquest sentit, parlant de la comarca, s'havia de discutir si «Osona vol ser realment turística» i, en cas afirmatiu, de «quin tipus de turista i quin model turístic vol desenvolupar». L'Imma Ollich va aprofitar aquestes preguntes formulades per la Mercè Colom per afegir-ne una altra: «I això, qui ho ha de fer?». D'aquesta manera va posar damunt la taula un punt de descoordinació a la comarca, exemplificat en el tema de l'arqueologia, moment en què va aprofitar per reclamar una major programació

i planificació, segurament aplicable en molts àmbits, però especialment aquells que afecten la cultura.

Un museu comarcal d'Osona?

Referent a aquesta qüestió, i com a possible explicació a la citada manca de coordinació, va aparèixer la singularitat territorial de la comarca en el fet, explicat per en Carles García, que la capital (Vic) «representa un percentatge petit de la població, si ho comparem amb la resta de comarques de la Catalunya interior». I afegia que «fora de l'àrea metropolitana i de la costa, no hi ha cap altra comarca que tingui una segona ciutat de 20.000 habitants [fent referència a Manlleu] i una tercera de 15.000 [referint-se a Torelló]». Singularitat reafirmada des del públic pel geògraf Jaume Font, que va explicar que la comarca seguia la *rank-size rule*, és a dir, la «regla de la categoria talla» en la qual hi ha una segona ciutat amb la meitat de població de la primera, una tercera amb un terç de població i una quarta (en el cas de la comarca, unes quantes) amb una quarta part de la població, i que això, en principi, i segons el parer de molts estudiosos, correspondria a un model d'estructura territorial equilibrat.

De manera gairebé unànime, i apel·lant a aquesta singularitat demogràfica i territorial de la comarca, es va llançar la hipòtesi que potser aquest fet era un dels motius per explicar la inexistència d'un museu comarcal a Osona, a diferència del que succeeix en moltes comarques veïnes (es van citar els casos del Solsonès i la Garrotxa), on sí que hi ha aquest equipament comarcal, recordant el fort decalatge existent, quant a habitants, entre la capital d'aquestes comarques i la resta de poblacions.

La manca d'un museu comarcal va servir per tornar a parlar dels museus i, en aquest cas, fer un breu repàs dels d'Osona, ressaltant la seva diversitat temàtica però a la vegada el seu intent, malgrat la limitació de recursos existents, de cooperar, treballar en xarxa i oferir algunes fórmules conjuntes per a la difusió i divulgació dels mateixos. En aquest punt, en Carles García va voler deixar clar que un museu no cal que sigui d'un únic relat i va reafirmar que, segons el seu parer, han de ser les institucions les encarregades de vetllar i gestionar el patrimoni. No deixa de ser menys cert que la majoria de museus estan especialitzats en alguna temàtica i, també, que la gran majoria gaudeix d'una exposició permanent dedicada a aquesta; però va recalcar que la feina principal d'un museu ha de ser «fer recerca, tenir vocació de

divulgació i, sobretot, treballar per a la ciutadania». Sens dubte, altra vegada quedava palesa la importància del «retorn».

Patrimoni al servei de la comunitat

Un retorn, «el tornar a la ciutadania allò que és seu», va dir l'Imma Ollich, acceptat per tots els ponents com un dels principals motius i el que més sentit donava a la seva feina. «El patrimoni és de tots i, igual que la memòria, també és present i futur», va insistir en Jaume Ayats. Un patrimoni que de ben segur pot suscitar desinterès i que, òbviament, no totes les cultures veuen igual. Es va posar l'exemple dels americans i el seu desinterès per les seves pròpies ciutats, que sovint es transformen de manera radical, i, en aquest sentit, es van arribar a plantejar si valia la pena la «preocupació» mostrada pel patrimoni. El dubte es posava en primer pla. Un «dubtar» que en Jaume Ayats va qualificar com «una actitud imprescindible per avançar» i la necessitat de plantejar-nos el per a què ens pot servir. «El patrimoni ha de ser útil», va dir en Jaume Ayats, i en Carles García va afegir que era important que servís per a l'entorn, la comunitat.

En aquest cas, no hi havia dubte que la tarda dedicada al patrimoni cultural també estava assolint aquesta fita.

Nous patrimonis

La tarda avançava i, com era previsible, el patrimoni i els museus s'erigien en els focus principals del debat. S'havia parlat i s'insistia, per part de tots els ponents, en el fet que el patrimoni no deixava de ser una construcció social, en evolució constant, i que, per tant, no es tractava de quelcom neutre. De la mateixa manera, es reiterava que el «nou» concepte de patrimoni s'allunyava dels «antics» tresors nacionals i dels monuments religiosos o militars, fins i tot dels objectes, per incloure nous grups socials, noves mirades, i encabir conceptes, ja revisats amb anterioritat, com la memòria o, també, el paisatge. Entès, aquest darrer, com un bé comú que cal protegir, gestionar i ordenar, ja que és el reflex del valor cultural i identitari del lloc on vivim. Quedava clar, i ho va reiterar a les acaballes del debat en Carles García, que el concepte de patrimoni era complex i ampli i que, en conseqüència, els museus també tenien aquest caràcter. L'Imma Ollich va tancar el debat, amb l'afegitó que «a més, un museu no està mai acabat!».

A diferència dels museus, el que sí que arribava al seu final era la jornada dedicada al patrimoni cultural a Osona. Després de les diferents ponències i de més d'una hora de debat, amb poca discrepància però tocant els temes de manera assossegada, es va posar el punt i final a la jornada. Sense pluja, i amb un horitzó ple de demandes, sospirs, somnis i segurament impregnat d'un «insistencialisme» evocat per la Maria Ocaña i amb el qual tots, em va semblar, se sentien identificats, tornàvem a casa convençuts que, en certa manera, tots som patrimoni!

Fundació Antiga Caixa
Manlleu

Amb la col·laboració de:

Consell
Comarcal
d'Osona

